

**EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
PEDAGÓGIAI ÉS PSZICHOLÓGIAI KAR**

Radvai Teréz

**Autonóm nyelvtanulásra nevelés az intézményes németnyelv-
elsajátításban alsó tagozaton.
Tantervi szándékok és megvalósulásuk
tantermi környezetben**

DOI-azonosító: 10.15476/ELTE.2025.418

DOKTORI (PHD) DISSZERTÁCIÓ TÉZISEI

**Neveléstudományi Doktori Iskola
A Doktori Iskola vezetője: Prof. Dr. Zsolnai Anikó**

**Neveléstudományi kutatások doktori program
Programvezető: Prof. Dr. Szabolcs Éva professor emeritus**

Témavezető: Dr. habil. Márkus Éva

Budapest, 2025

Tartalom

Problémafelvetés, a téma aktualitása	2
A kutatás célja	3
1. Elméleti háttér	3
2. Az empirikus kutatás metodikája.....	6
2.1. A kutatás kérdései	6
2.2. A kutatás részei és módszerei.....	7
2.2.1. Az első kutatási rész: dokumentumelemzés	7
Az oktatási dokumentumok kiválasztásának motívumai	
2.2.1.1. A kutatásba bevont dokumentumok leíró bemutatása.....	8
2.2.1.2. A dokumentumok szógyakoriságvizsgálata	9
2.2.1.3. NAT 2007, NAT 2012, NAT 2020 szógyakoriság vizsgálata	12
Kiemelt szóelemek kontextus-beli vizsgálata	12
2.2.1.4. A német nemzetiségi oktatási dokumentumok szógyakoriságvizsgálata.....	12
2.2.1.5. A kutatásba bevont pedagógiai programok szógyakoriság vizsgálata	12
2.2.2. Második kutatási rész: Interjúk	13
Az interjúk előkészítése.....	13
A próbainterjúk.....	14
Az interjúalanyok bemutatása	14
A kutatás eszközei	14
Az interjúkérdések struktúrája	15
2.2.3. Harmadik kutatási rész: Tankönyvelemzés	15
A tankönyvek kiválasztásának szempontjai	16
3. A kutatás fontosabb eredményei	16
A kutatás limitációi.....	20
A kutatás erősségei	21
4. Következtetések	21
Új eredmények.....	23
Jövőbeli kutatási irányok, az eredmények hasznosíthatósága	24
Irodalomjegyzék.....	26
A szerzőnek a kutatási témához kapcsolódó publikációi	30
A szerzőnek a kutatási témához nem kapcsolódó publikációi	33

Problémafelvetés, a téma aktualitása

A huszadik század kilencvenes éve óta hangsúlyos uniós cél, hogy az iskolákban intézményes keretek között, sor kerüljön a többnyelvűség fejlesztésére. Az e téren mutatkozó magyarországi igény és a lakosság jelenlegi idegen nyelv tudásának mutatója nagy diszharmóniát mutat. Miközben a felnövekvő generáció szülei a minél korábbi idegen nyelvtanulás lehetőségét sürgetik, az aktuális mutatók szerint a jelenleg aktív népesség nyelvismerete elmarad a kívánatos európai szinttől. Haugen (1987) Magyarországot különös példaként említi, ahol az anyanyelv egyedülálló, unikális nyelv, mégis alacsony a lakosság idegennyelv-tudása. Több szerző is oktatáspolitikai reformokat sürgetett mindezért a kétezres évek elején (Setényi, 2003b; Halász, 2006). A tudományos eredményekre alapozva átdolgozásra került a Nemzeti alaptanterv 2003-ban, 2007-ben, 2012-ben és 2020-ban. Ez érintette a kerettanterveket és az iskolák pedagógiai programját is. Valamint 2010-ben születtek a német nemzetiségi oktatás dokumentumai, melyek máig érvényben lévő iránymutatásként szolgálnak a nemzetiségi oktatói-nevelői munkában. Ha vizsgálat tárgyává tesszük az ezekben dokumentumokban követhető változásokat, képet kapunk az oktatás változási irányáról.

Az uniós dokumentumok kiemelik a közoktatás alapozó feladatát. Fontos szerepe van a kezdő szakasznak egy olyan alap megteremtésében, amelyre a későbbiekben bizvást ráépülhet az elsajátított tudás, a tanuláshoz nélkülözhetetlen motivációs bázis és az alapvető kompetenciák. Nélkülözhetetlen, hogy ehhez a pedagógiai gyakorlat is igazodjon. Az egész életen áttartó tanulás kompetenciájának a feltétele a tanulók alkalmazkodó- és együttműködőképességének, valamint a reflektív gondolkodásának a kialakítása és fejlesztése. (Carnell & Lodge, 2002). A vonatkozó szakirodalom támogatja a korai kezdést az autonóm tanulóvá nevelésben, az autonóm nyelvtanulóvá nevelésben. A huszadik század végén nőtt azon kutatások száma, amelyek az életkorok a nyelvelsajátításban betöltött szerepét vizsgálták. (Birdsong, 1999; Bialystok & Hakuta, 1999; Weber-Fox & Neville, 1999; Marinova-Todd, Marshall & Snow, 2000, 2001; Ulmann, 2001; Hyltenstam & Abrahamsson, 2001; Nikolov, 2004). Jelen értekezés az idegennyelv-fejlesztés, ill., -tanulás, egy speciális területével foglalkozik, az általános iskola alsó tagozatán az idegennyelv-tanulást vizsgálja, annak is egy úgyszintén speciális területét, a német mint idegen nyelv és a német nemzetiségi nyelv fejlesztését, elsajátítását. Az elsajátításon belül az önálló, autonóm nyelvtanulásra nevelésre fókuszál.

„A hatékony korai, kisgyermekkorai nyelvtanulás metodikájának alapja nem a nyelv szerkezete, hanem annak valós körülmények között történő tanulása, kezd kialakulni egy a konkrét nyelvektől független nyelvpedagógia, ami a korai nyelvoktatásra különösen jellemző.” (Morvai

& Poór, 2006, 29.). Ebben a nyelvpedagógiai keretben kíván jelen dolgozat elhelyezkedni. Témája az autonóm nyelvtanulásra nevelés a német nemzetiségi iskolák alsó tagozatán és a német mint idegennyelv-oktatásban alsó tagozaton.

A kutatás célja

A dolgozat fő célja annak feltárása, hogy a német mint élő idegen nyelv és a német nemzetiségi nyelv elsajátítása során alsó tagozaton milyen formában jelenik meg az autonóm nyelvtanulóvá nevelés az oktatás egyes szintjein, és ezek a szintek milyen módon működnek együtt az autonóm nyelvtanulóvá nevelésért.

Ezt a célt alcélok mentén kíséreltük meg megközelíteni:

- Cél annak feltárása, hogy az európai uniós keretben született hazai tantervi dokumentumokban az autonóm (nyelv)tanulóvá nevelés alsó tagozaton milyen formában jelenik meg.
- Cél annak feltérképezése, hogy a Nemzeti alaptantervben szereplő iránymutatásokat a német nemzetiségi oktatási dokumentumok és a kutatásban szereplő német nemzetiségi iskolák pedagógiai programja milyen módon tükrözi vissza.
- Cél annak feltárása, hogy a hazai német nemzetiségi iskolák alsó tagozatán tanító nyelvpedagógusok gyakorlatában milyen módon jelenik meg az autonóm nyelvtanulóvá nevelés a tantermi környezetben, illetve annak bemutatása, hogy tapasztalatuk szerint az általuk alkalmazott alsó tagozatos nemzetközi és a hazai német nyelv-tankönyvekben miként jelenik meg az autonóm tanulásra nevelés.
- Cél a tantermi megvalósítás feltérképezése azon a területen, hogy a német nemzetiségi nyelvoktatás alsó tagozatán alkalmazott hazai és nemzetközi nyelvtankönyvekben milyen módon jelenik meg az autonóm nyelvtanulóvá nevelés.

Összegezve, jelen dolgozatban több tematikán átívelő kutatásra vállalkoztunk: az elméleti alapozás után az oktatáspolitikai, tantervi szándék megvalósulását követjük nyomon a tantermi gyakorlatig.

1. Elméleti háttér

Az Európai Bizottság Fehér Könyve célul tűzte ki, hogy minden európai polgár legalább három nyelvet ismerjen (Fehér könyv, 1995). Az Európa Tanács ajánlásai a korai nyelvtanulás fontosságát és annak gazdasági hasznát hangsúlyozták (Bérces, 1998). A kisgyermekkorban kezdődő, élethosszig tartó tanulás kulcsfontosságú a tudásalapú társadalom kialakításában beletartozik minden olyan formális és informális tevékenység, amely a tudás, készségek és képességek fejlesztését szolgálja (European Report, 2002; Setényi, 2003). Az uniós

oktatáspolitikai célja, hogy minden tanuló magas szintű alapoktatásban részesüljön, amelyben megtanul tanulni, és pozitív attitűdöt alakít ki a tanulás iránt (Commission of the European Communities, 2000).

A tudás fogalma nemcsak tartalmi ismereteket, hanem kompetenciákat is magában foglal, amelyek az oktatás hatékonyságának alapját képezik (DeSeCo, 2001; Csapó, 2002). Az egyik legfontosabb kulcskompetencia az autonóm tanulás, amelyet a kutatások az 1990-es évektől a metakognícióval, önszabályozással és tanulási stratégiákkal kapcsolnak össze (Oxford, 1990; Wenden, 1991; Dickinson, 1992; Moir, 2023). A magyar szakirodalom az önálló tanulást az egyéni, önrányított tanulásként határozza meg, amelyben kiemelt szerepet kap a motiváció, a felelősségvállalás és az önértékelés (Kelemen, 1981; Nagy, 1997; Lappints, 2002; Mező, 2004; Zrinszky, 2007; Csíkos, 2007; D. Molnár, 2013).

A nyelvoktatásban az autonómia három szinten jelenik meg: az autonóm kommunikátor önállóan alkalmaz kommunikációs stratégiákat (Rivers, 1975); az autonóm nyelvtanuló tanulási stratégiákat használ különböző kontextusokban (Ellis & Sinclair, 1989; Dickinson & Wenden, 1995); míg az autonóm személyiség tudatosan alakítja tanulási céljait és környezetét.

Az alsó tagozatos autonóm nyelvtanulás fejlesztése a pedagógus irányításával, támogató családi-iskolai környezetben, stratégiák és digitális eszközök bevonásával valósul meg (Józsa, 2004; Józsa & Zentai, 2007). Ez tudatos nyelvpedagógiai támogatást, fokozatos tanulói felelősségvállalást és aktív részvételt igényel – az élethosszig tartó tanulás alapjaként.

Jelen kutatás kontextusában, a német mint idegen nyelv és a német nemzetiségi nyelv vizsgálatoknál fontos a kétnyelvűség fogalmának tisztázása. Neurolingvisztikai és pszicholingvisztikai kutatások szerint a kétnyelvűség nem pusztán két nyelv ismeretét jelenti, hanem kognitív, neurológiai, szociális és gazdasági előnyökkel is jár (Bialystok, 2001). Bár korábban a nyelvi keveredés (code-mixing) és nyelvi bizonytalanság (language confusion) veszélyét hangsúlyozták (Reynold, 1928, idézi Saunders, 1988), a hozzáértő pedagógusi támogatás ezeket kiküszöbölheti, feltéve, hogy a korosztály nyelvelsajátítási sajátosságait figyelembe veszik.

Az anyanyelv elsajátítása természetes folyamat, amely minden egészséges gyermeknél végbemegy (Gósy, 2005; Pléh & Réger, 2011). Ötéves korra a gyermekek spontán módon képesek bonyolult mondatok alkotására, mivel a nyelvtani szabályokat implicit tanulással sajátítják el (Pléh & Réger, 2011; Meisel, 2006). A második nyelv elsajátítását befolyásolja az életkor (AoO), a nyelvi környezet és a szocioökonómiai háttér (Hoff et al., 2011). A nemzetközi eredmények szerint a korai nyelvfejlesztés akkor hatékony, ha a mindennapi tevékenységekbe integráltan, a gyermek nyelvi fejlettségéhez igazítva történik. A folyamat sok tekintetben az

anyanyelv elsajátításához hasonló: a nyelvpedagógus az ismétlésre és utánzásra építve vezeti el a tanulót a produktív nyelvhasználatig.

A kutatás az autonóm nyelvtanulóvá nevelést vizsgálja a német nemzetiségi általános iskolákban, ahol a német mint idegen nyelv és nemzetiségi nyelv tanítása zajlik. A kisebbségi nyelvek fennmaradását a beszélők elkötelezettsége, a használatának szinterei, a jogi-politikai keretek és a közösség átörökítési szándéka határozza meg (Cserniczkó & Ferenc, 2012). Az oktatás központi szerepet játszik a nyelvmegőrzésben (King, 2001), különösen napjainkban, amikor a nyelvfenntartás a család, az iskola és a közösség együttműködésén alapul (Klein & Márkus, 2024). Vámos (2000, o.n.) szerint a nemzetiségi nyelv ma már nem a tanulók anyanyelve, hanem iskolai keretek között tanult nyelv, ezért az első osztály első féléve kiemelt kihívást jelent számukra. Németországban több modell segíti az iskolába lépést és a második nyelvi környezetbe való beilleszkedést, hidat képezve az óvoda és az iskola között. Hasonló célt szolgál Magyarországon a Budapesti Német Iskola (Deutsche Schule Budapest) nulladik évfolyama, amely az ötödik életévüket betöltött gyermekek nyelvi felkészítését támogatja (Deutsche Schule, 2025).

A nyelvtanulás alapja a motiváció. Réthy (2024) szerint a tanulás és motiváció kölcsönösen hat egymásra: a tanulási tapasztalatok formálják a motivációs rendszert, és fordítva. Az autonóm tanulás támogatása elengedhetetlen a motiváció fenntartásához, különösen 6–10 éves korban, amikor a sikerélmény, a személyes érdeklődés és az egyéni tanulási stílus figyelembevételre kiemelten fontos (Noels, 2005; Chalupa & ter Haseborg, 2020; Alamer & Alrabai, 2022). A tanulói autonómia és önreflexió fejlesztése növeli az önmotivációt és a belső késztetést (Nikolov, 2004; Czető et al., 2020). A nyelvi önbizalom és a célnyelvi kapcsolatok minősége szintén befolyásolja a nyelvtanulási erőfeszítéseket (Clément & Kruidenier, 1985; Csizér & Kormos, 2012).

A metakognitív, önszabályozó, reflektív, szervező és szociális stratégiák segítik a tanulót abban, hogy tudatosan tervezze, irányítsa és értékelje saját tanulási folyamatát (Kuhl, 1985; Oxford, 1990; Cohen, 1998; Benson, 2001; Tseng, Dörnyei & Schmitt, 2006). A hat-tíz éveseknél elsősorban a memorizáló és kontroll stratégiák dominálnak, de megjelennek az egyszerű szervező, problémamegoldó, metakognitív és szociális stratégiák is (Habók, Magyar & Molnár, 2019; Cole & Cole, 1998). A gyerekek képesek tanulási célokat kitűzni, tervet készíteni, hibát javítani és önértékelést végezni (Balogh, 2006; Csíkos, 2007; Bimmel & Rampillon, 2000). Szociális stratégiák révén együttműködnek és visszacsatolást kérnek (Parker et al., 2022). A tanulási technikák – mint a jegyzetelés, ismétlés vagy vizualizáció – konkrét

eszközöket nyújtanak a tudatos információfeldolgozáshoz (Balogh, 2006; Lappints, 2002; Weinstein & Mayer, 1986).

2. Az empirikus kutatás metodikája

A kutatás *három, egymást támogató kutatási részből állt*, amelyek együttesen járulnak hozzá ahhoz, hogy átfogóbb képet kapjunk az autonóm nyelvtanulóvá válás támogatásáról a német nemzetiségi általános iskolák alsó tagozatán, mind az idegennyelv-oktatás, mind a nemzetiségi nyelvoktatás kontextusában.

2.1. A kutatás kérdései

A kutatás említett fő céljának és az alcéloknak az elérését a hozzájuk kapcsolt kutatási kérdések segítségével igyekeztünk elérni. Az kutatás kérdései:

A dokumentumok elemzésekor összefoglalóan arra a kutatási kérdésre kerestük a választ, hogy a hazai tantervi dokumentumokban az autonóm (nyelv)tanulóvá nevelés alsó tagozaton milyen formában jelenik meg:

- Miként jelenik meg a Nemzeti alaptanterv egyes kiadásaiban (NAT 2007, NAT 2012, NAT 2020) az autonóm (nyelv)tanulóvá nevelés alsó tagozaton?

- Miként közvetítik a Nemzeti alaptantervben szereplő iránymutatásokat az autonóm nyelvtanulás területén a német nemzetiségi oktatási dokumentumok (Leitbild, Leitsätze, Irányelv)?

- Milyen módon tükrözi vissza a tantervi iránymutatásokat az autonóm nyelvtanulóvá nevelés témájában a kutatásba bevont német nemzetiségi iskolák pedagógiai programja (PP 2008, PP 2024)?

Az interjúk készítésénél a vonatkozó kutatási célokhoz igazodva a következő kutatási kérdések rajzolódtak ki:

- Milyen módon jelenik meg az autonóm nyelvtanulásra nevelés az általános iskola első-negyedik osztályában a nyelvpedagógusok tantermi gyakorlatában?

- Miként támogatja a nyelvpedagógust a német, mint élő idegen nyelv és a német nemzetiségi nyelv elsajátítása során alsó tagozaton a választott német nyelv-tankönyvcsalád?

A tankönyvelemzési kutatási rész kutatási kérdései:

- Miként jelenik meg az autonóm nyelvtanulásra nevelés a német nemzetiségi nyelvtanítás hazai kiadású tankönyvcsaládjában (Bunte Welt)?

- Miként jelenik meg az autonóm nyelvtanulásra nevelés a német nemzetiségi nyelvtanítás nemzetközi kiadású tankönyvcsaládjában (Planetino)?

2.2. A kutatás részei és módszerei

A kutatás a trianguláció jegyében három részből tevődött össze: oktatási dokumentumok vizsgálata, interjúk, tankönyvelemzés.

2.2.1. Az első kutatási rész: dokumentumelemzés

Az első kutatási rész 2024-ben valósult meg: a korábbi 2008-ban végzett kutatás során vizsgált 2008 évi pedagógiai programok újbóli bevonásával. Ez a dokumentumok vizsgálatából álló kutatási rész a következő részekből tevődött össze az elméleti részben feltárt szakirodalom és a kutatás céljai mentén: A kutatásba bevont oktatási dokumentumok leíró bemutatása az autonóm nyelvtanulásra nevelés mentén, valamint az oktatási dokumentumok szógyakoriság vizsgálata az autonóm nyelvtanuláshoz összeállított szóelem lista (n:40) és a szóelemek tematikus csoportjai (n:5) segítségével, és a NAT 2020-ban kontextus-beli megjelenésük alapján.

A kutatás első részében összevetésekre került sor. Az oktatási dokumentumok vizsgálata során *két típusú összevetést végeztünk:*

1. Időbeli változások irányát, azonos dokumentumtípus eltérő idejű megjelenései közötti változásokat térképeztünk fel: A nemzeti alaptanterv egyes megjelenéseit vetettük össze egymással azzal a céllal, hogy láthatóvá váljon a változás az autonóm tanulás szóelemeinek előfordulási gyakoriságában. Ugyanezzel a céllal történt a Pest vármegyei német nemzetiségi általános iskolák 2008-as és 2020-as években hozzáférhető pedagógiai programjainak összevetése.
2. Azonos időben érvényben lévő dokumentumoknál végeztünk összevetéseket, amelyekkel azt vizsgáltuk, a kutatás céljával összhangban, milyen módon tükrözik vissza az európai keretben létrejött Nemzeti alaptantervben szereplő iránymutatásokat a német nemzetiségi oktatási dokumentumok és a német nemzetiségi iskolák pedagógiai programjai (NAT vs. PP, NAT vs. német nemzetiségi dokumentumok).

Az oktatási dokumentumok kiválasztásának motívumai

Az oktatás minden szintjét érintette a kutatás. A szintek értelmezésénél Thijs - van den Akker, (2009) kurrikulum-fejlesztés kézikönyvében leírt öt szintet vettük alapul: a nemzetek feletti, az országos, az intézményi, az osztály, és a tanuló szintjét. (Thijs & van den Akker, 2009; Vass, 2022; Fazekas, 2016). A nemzetek feletti szintet az európai iránymutatások kapcsán már említettük. A makro szinten és a mezo szinten elhelyezkedő hazai oktatás szabályozási dokumentumokbeleíró bemutatása segítségével tártuk fel ezen szinteket: az országos szinten a

Nemzeti alaptantervre és a magyarországi német nemzetiség oktatási dokumentumaira, az intézményi szinten a német nemzetiségi iskolák pedagógiai programjára. Az egyéni szintet, a tanulók szintjét a tanítók képviselik a kutatásban: az interjúkban bemutatják a tanulókkal végzett nyelvpedagógiai munkát. A tanulókkal a tanórán kivitelezett differenciált munka, az egyéni odafigyelés; valamint a bemutatott idegennyelvnyelv-tankönyvcsalád tanulói portfóliója az egyéni tanulói szintet reprezentálja.

A Nemzeti alaptanterv 2007-es kiadását és a Pest vármegyei német nemzetiségi általános iskolák 2008-as pedagógiai programjait vontuk be először a kutatásba. Ezek a dokumentumok egy korábbi, 2008-ban zajlott kutatás okán voltak birtokunkban. Ahhoz, hogy a tantervi szándék folyamatjellegét megnézhesük a NAT 2007-en kívül a következő Nemzeti alaptanterveket is bevontuk a kutatásba: NAT 2012, NAT 2020. A pedagógiai programok esetében célunk volt a 2008-as és a jelenlegi, 2024-es állapot összevetése, ezért a 2024-ben a Pest Vármegyében működő német nemzetiségi iskolák nyílt hozzáférésű pedagógiai programjai is bekerültek a kutatás dokumentumai közé.

2008-ban 16 német nemzetiségi általános iskola pedagógiai programját vizsgáltuk az akkori kutatásban. 2024-ben ezek közül 11 iskola pedagógiai programja volt szabadon hozzáférhető a honlapon, ezért az összehasonlíthatóság miatt megismételtük a 2008-as vizsgálatot, most csak a 11 iskola pedagógiai programjával.

A dokumentumok kiválasztásakor figyelembe vettük, a dolgozat témájának megfelelően, hogy a német nemzetiség oktatási és nevelés intézményeire vonatkozzanak, a hat-tíz éves korosztályt célozzák meg.

2.2.1.1. A kutatásba bevont dokumentumok leíró bemutatása

A kutatás ezen részében először a kiválasztott dokumentumok leíró bemutatására kerül sor. A NAT 1995-ről és a NAT 2003-ról is ejtettünk néhány szót, hogy a folyamatjellegét feltárhassuk, de az elemzésbe ezeket a kiadási változatokat nem vontuk be. A NAT 2007, 2012 és 2020 leíró bemutatásánál arra törekedtünk, hogy a dolgozatban releváns tematikákat emeljük ki: autonóm tanulás, autonóm nyelvtanulás, idegen nyelv, nemzetiségi nyelv, többnyelvűség, élethosszig tartó tanulás, illetve mindazon ezekhez a főbb témákhoz kapcsolódó dokumentum-rész bemutatására kitérünk, amely az elméleti részben is feltárásra került. Különös tekintettel a választott korosztály speciális nyelvtanulását érintő részekre.

2.2.1.2.A dokumentumok szógyakoriságvizsgálata

A dokumentumok bemutatását a szógyakoriság vizsgálat követte. Célja, hogy kiválasztott szóelemek előfordulási gyakoriságából következtetéseket vonhassunk le arra nézve, hogy a választott szóelemek, szókapcsolatok előfordulási gyakorisága milyen módon reprezentálja az általuk kijelölt témát.

A kutatásban alkalmazott szógyakoriság vizsgálat bemutatása

Több ismert kutatási módszert ismertettünk, amelyből kiderült, hogy a jelen értekezés kutatásában alkalmazott módszer közös jegyeket mutat több vizsgálati technikával. A jelen kutatásban szógyakoriság vizsgálatokat végeztünk. A kutatás a szavak, illetve szóelemek gyakori vagy ritka előfordulására fókuszál, a szavak abszolút és relatív gyakoriságát azonosítja a dokumentumokban. Alapját 40 kiválasztott szóelem képezte az autonóm (nyelv)tanulás témájában. (A relatív szógyakorisági eredményeket hét tizedesjeggyel adtuk meg a vizsgálat során, mivel csak így volt elérhető az értékek összehasonlíthatósága. (Radvai, 2023)).

A szóelemek meghatározása

Szóelemeknek nevezzük a szógyakoriság vizsgálatban résztvevő szavaknak a kutatáshoz használt szóelem listában szereplő szögységeit, mert nem kívántunk nyelvészeti szakszavakat, illetve statisztikai szakszavakat pongyola módon áttemelni. Szóelem alatt a szónak azt a részét értjük, amely a szó elejét képező betűsorból áll és a toldalékolás során a szó ezen része nem változik. Így megtalálja az általunk használt Microsoft Word és az Adobe Acrobat Reader kereső funkciója. A program keresője által megtalált szóelemek számát manuálisan is ellenőriztük a dokumentum ismételt elolvasásával. Így a szóelemek minden esetben minden előfordulásuknál azonosításra kerültek. A szóelemek listája tehát deduktív módon állt össze, az elméleti részben tárgyalt tematika alapján. A dokumentumok többszöri elolvasással biztosítottuk, hogy minden a kutatás témájához kapcsolódó szó bekerüljön a kutatásban alkalmazott szóelemlistába. A dokumentumok hossza lehetővé tette a manuális keresést minden dokumentum esetében.

Először az *abszolút és relatív szógyakoriság* vizsgálatára került sor. Majd *tematikus csoportokba* rendeztük a szóelemeket az elméleti részben tárgyalt egyes témák szerint. Valamint a jelenleg érvényben lévő nemzeti alaptantervet (NAT 2020) vizsgáltuk abból a szempontból is, milyen *kontextusban* fordulnak elő az egyes vizsgált szóelemek a dokumentumban.

Az elméleti keretből eredő kulcsszavak után a minden további, a témában releváns szóelemet, szókapcsolatot is kikerestünk. 5 új szóelemmel bővült a vizsgálatba bevont szavak listája a 2008-ban végzett korábbi kutatás 35 elemű listájához képest: motivá-, metakog-, stratégi-. refle-, önmotivá-.

A 2008 évi korábbi kutatás dokumentumainak szerepe

A korábbi kutatás az Oktatási és Kulturális Minisztérium Kisebbségi nevelést, oktatást segítő kutatások támogatása 2009. pályázati programja keretében valósult meg, amely az ELTE TÓK Idegen Nyelvi és Irodalmi Tanszék oktatóinak a német nemzetiségi tanító- és óvodapedagógus képzések fejlesztése érdekében végzett kutatómunkáját támogatta. Az kutatás során a NAT 2007 és a PP 2008 szógyakoriság vizsgálata történt. A kutatásba 16 Pest megyei német nemzetiségi általános iskolát vontunk be. Azokat az iskolákat, amelyeknek 2008-ban a honlapjukon hozzáférhető volt a pedagógiai programja. A vizsgálatot 35 szóelemmel végeztük, amelyeket a 2024-es vizsgálatban tovább bővítettünk. A kutatási módszer megfelelőnek bizonyult a kutatás céljainak. A 2008-ban nyilvánosan hozzáférhető pedagógiai programokban és az akkor érvényben lévő Nemzeti alaptantervben vizsgáltuk, milyen gyakorisággal fordulnak elő az autonóm tanuláshoz kapcsolódó szóelemek. A jelen kutatáshoz azért állt rendelkezésre a 16 Pest megyei német nemzetiségi általános iskola Pedagógiai programja, mert 2008-ban az akkori kutatásba bevontuk ezeket a dokumentumokat. Jelen kutatásban újra elvégeztük a szógyakoriság vizsgálatot, de most 11 iskola került be a vizsgálatba, mert ezen intézmények pedagógiai programja volt szabadon hozzáférhető.

Fontos volt, hogy azonos listával dolgozzunk a kutatás minden dokumentumánál és a kutatás minden szakaszában, hogy összehasonlíthatóvá tegyük a 2007, 2012 és 2020-as Nemzeti alaptanterv (NAT) mutatóit, valamint a 2008 és 2024-es pedagógiai programok (PP) és a német nemzetiségi dokumentumok szógyakorisági mutatóit.

A tematikus csoportok kialakítása

A tematikus szóelem csoportok kialakítása deduktív módon történt. Az elméleti háttér alapján kerültek meghatározásra a dokumentumok szövegének, tartalmának ismeretében, és az egyes csoportok által kijelölt témához kapcsolódó szóelemeknek az ismeretében, azaz elméleti keret alapján, nem induktív adatvezérelt módon. Ez a módszer biztosítja, hogy a csoportok illeszkedjenek jelen dolgozat témájához. Törekedtünk arra, hogy közel azonos elemszámú csoportokat alkossunk a későbbi elemzést megkönnyítendő. Ezért azok a szóelemek, amelyek több kategóriában is helyet kaphattak volna, abba a csoportba kerültek, ahol az elemszám

alacsonyabb volt. A szóelemek tematikus csoportjai: Elméleti háttér, általános jelzők; Önmegismerés, önmegvalósítás; Tanulási folyamat; Reflektív kompetenciák; Szociális kompetenciák

NAT 2007, NAT 2012, NAT 2020 dokumentumok évenkénti leíró statisztikai mutatóinak leírását elvégeztük a tematikus csoportokra is. Valamint évpáronkénti leírásokat is végeztünk a tematikus csoportokra összevetve a NAT 2007 – NAT 2012, NAT 2012 – NAT 2020 dokumentumokat. Az kutatás ezen részének a célja, hogy feltárja a szóelemek (n:40) és tematikus csoportjaik (n:5) időbeli trendjeit, szóródását, kiugró vagy stabil értékeit, azok változásait. Minden szóelemre, csoportonként, páronként és évenként is megnéztük az értékeket. Minden mutató számítását abszolút (darabszám) és relatív (arány) gyakoriságra is elvégeztük.

A Pest vármegyei német nemzetiségi általános iskolák pedagógiai programjai esetében is vizsgáltuk a tematikus csoportonkénti gyakorisági mutatókat. A német nemzetiségi dokumentumoknál eltekintettünk ettől a dokumentumok terjedelme és a szóelőfordulások alacsony értéke miatt.

A kutatás szógyakoriság vizsgálatába bevont dokumentumok

A kutatás szógyakoriság vizsgálatába bevont dokumentumok.

- Nemzeti alaptanterv 2007.

-Nemzeti alaptanterv 2012.

-Gyökerek és szárnyak. A magyarországi németek nevelési, oktatási és közművelődési programja (Wurzeln und Flügel. Leitbild des ungarndeutschen Bildungswesens)

-A magyarországi német nemzetiségi oktatási rendszer irányelvei és fejlesztési terve. Középtávú fejlesztési terv 2016-ig; (Leitsätze und mittelfristiger Entwicklungsplan für das ungarndeutsche Schulwesen. Mittelfristiger Entwicklungsplan bis 2016)

-A nemzetiség óvodai nevelésének és a nemzetiség iskolai nevelés-oktatásának irányelve

-Pest megyei német nemzetiségi iskolák pedagógiai programjai 2008-ban

-Pest vármegyei német nemzetiségi iskolák pedagógiai programjai 2024-ben

Dokumentumok száma: 28

Dokumentumok összesített szószáma: NAT 2007+NAT 2012 + NAT 2020 = 206.104

Német nemzetiségi dokumentumok összesített szószáma: 6.077

Pedagógiai programok összesített szószáma: 206.104

Összesített teljes szószám: 559.410

2.2.1.3. NAT 2007, NAT 2012, NAT 2020 szógyakoriség vizsgálata

Az elemzés során külön vizsgáltuk a leíró statisztikai mutatókat az egyes évekre, évpárokra, valamint a tematikus szóelemcsoportokra. Emellett százalékos változásokat számoltunk a NAT különböző éveken megjelent dokumentumaira: a %-os változás mértéke szerint kategóriákba soroltuk. A gyakorisági mutatók alapján a NAT-ban *kiemelt szóelemek* külön elemzése volt a következő lépés a kutatás során. Az öt csoportból három tematikus csoport képviselteti magát a kutatás ezen részében, növelve az eredményeknek a teljes dokumentumok-beli szóelőfordulásokat tükröző tulajdonságát.

Kiemelt szóelemek kontextus-beli vizsgálata

A kiemelt szóelemeket (n:6) a dokumentum-beli kontextusuk alapján is elemeztük a NAT 2020 dokumentumban, hogy árnyaltabb képet adjanak arról, milyen tartalmakat hordoznak és mely fejezetekben, mely tantárgyakban jelennek meg.

2.2.1.4. A német nemzetiségi oktatási dokumentumok szógyakoriségvizsgálata

Először mindhárom a kutatásba bevont dokumentumot (Leitbild, Leitsätze, Irányelv) külön-külön, a szószám figyelembevételével, leíró statisztikai módszerekkel elemezzük. A három nemzetiségi oktatási dokumentum összevetése volt a következő lépés. Az elemzés alapja a 40 autonóm nyelvtanulási szóelem előfordulási adatai a három nemzetiségi dokumentumban (Leitbild, Leitsätze, Irányelv) a szövegek tényleges szószámával. Megvizsgáltuk a kiugró értékeket az egyes dokumentumokban. A nemzetiségi dokumentumok és a NAT 2007, NAT 2020 összevetése volt a következő kutatási lépés. A NAT 2007 volt érvényben a nemzetiségi dokumentumok keletkezésekor. Ezért vetettük össze ezzel a keletkezésű tantervvel a nemzetiségi dokumentumokat. A NAT 2020 pedig a jelenleg érvényben lévő tanterv, amelyet szintén összevetettünk a keletkezésük óta változatlan nemzetiségi dokumentumokkal, hogy bemutassuk a jelen helyzetüket. Bekerült az elemzésbe a NAT 2012 változata is, azzal a céllal, hogy az időbeli elmozdulások folyamatát szemléltetni tudjuk.

2.2.1.5. A kutatásba bevont pedagógiai programok szógyakoriség vizsgálata

A Pest vármegyei német nemzetiségi iskolák 2008-as pedagógiai programjának szógyakoriség vizsgálataként leíró statisztikai elemzést végeztünk. A PP 2008 és a PP 2024 ugyanazon 11 Pest vármegyei német nemzetiségi általános iskola pedagógiai programját tartalmazza a szógyakoriség vizsgálathoz. Először leíró statisztika készült. Ezt követően a leíró statisztikai elemzést elvégeztük a Pest vármegyei német nemzetiségi iskolák 2024-es pedagógiai

programjának szógyakoriságvizsgálatával is a 2024/25-ös tanévben. A vizsgált szóelemek előfordulásának összevetése volt a következő lépés a NAT 2007 és a PP 2008 között. Az elemzés a különbségek kiszámításán (PP 2008 - NAT 2007) alapult, és csoportosítást is tartalmaz. A különbségeket csoportosítottuk, amely során kiugró, stabil, csökkenő és nulla értékű csoportok jöttek létre.

Majd a NAT 2020 és a PP 2024 -ben a vizsgált szóelemek szógyakorisági adatait összehasonlítottuk. Valamint kiszámoltuk a százalékos változásokat az abszolút és relatív gyakoriságok tekintetében a 40 vizsgált szóelemre vonatkozóan a PP 2008 és PP 2024 között. A PP2008 és a PP2024 összevetésére is sor került a tematikus csoportok mentén.

2.2.2. Második kutatási rész: Interjúk

A második kutatási rész helyzetfeltárás volt a kiválasztott hazai német nemzetiségi általános iskolákban az autonóm nyelvtanulásra nevelés osztálytermi gyakorlatáról hazai német nemzetiségi általános iskolák nyelvpedagógusaival készült interjúkkal. A helyzetfeltárás célja jelen kutatásban nem a klasszikus kvalitatív elméletalkotás volt, hanem a tantermi gyakorlat valós körülményeinek és gyakorlatának megismerése, valamint célja volt a harmadik kutatási részhez a tankönyvek kiválasztásának megalapozása.

A kutatás harmadik részét a második kutatási rész eredményei alapján kiválasztott két németnyelv-tankönyv elemzése képezte az elméleti szakirodalmi feltárás és a kutatási kérdések mentén.

Az interjúk előkészítése

A kutatás alapsokaságát a magyarországi német nemzetiségi általános iskolák tanítói jelentik. Az iskolák listáját a KIR adatbázis alapján állítottuk össze, amely a mintavételi keretet biztosította. Az interjúalanyok önkéntes jelentkezés útján kerültek be a vizsgálatba, így a minta önkéntes mintavétellel kiválasztott tanítókból állt.

Első lépésként a hazai német nemzetiségi általános iskolákat az Oktatási Hivatal köznevelési információs rendszer (KIR) adatbázisából listáztuk. A KIR adatai 83 volt német nemzetiségi általános iskola. A fővárosi német nemzetiségi iskolák 8 elemű listáját kiegészítettük nyolc iskolával, amelyeket személyes tapasztalataink révén ismertünk és a listában nem szerepeltek. Az országos lista így 91 német nemzetiségi általános iskolát tartalmazott. Az összes iskolának elküldtük a felkérést az interjúhoz. 12 válasz érkezett a felkérésre, amelyben vállalta aktív, alsó tagozaton tanító német nemzetiségi végzettségű nyelvpedagógus a részvételt az interjúban. Végül tíz interjú időpontjának a rögzítésére került sor. Egy interjú félbe szakadt, mert az

interjúalany fontos telefonhívást kapott. Az elkészült interjúk szövegét az írásbeli rögzítés után megküldtük az interjúalanyoknak átnézésre és jóváhagyásra. Egy interjúalany a válaszában jelezte, hogy kéri, a válaszait mégse használjuk fel a kutatásban. Így végül nyolc interjú feldolgozására került sor, ami a 91 tételű országos lista 9%-a.

A próbainterjúk

Két próbainterjú készült, azzal a céllal, hogy az interjúkérdéseket finomíthassuk. A próbainterjúk során egyikük válaszából kiderült, hogy több tankönyvet használnak az alsó tagozaton, ezért az interjúkérdésekbe ez a lehetőség is beépítésre került. A további interjúkban arra vonatkozó kérdést is feltettünk, ha több tankönyvet használnak, melyek ezek? Miért váltanak tankönyvet? Az érintett próbainterjú során megválaszolta a két interjúalany ezeket a kérdéseket is, ezért nem volt szükség az interjúk megismétlésére. A két próbainterjút is bevettük a kutatásba.

Az interjúalanyok bemutatása

Az interjúalanyok önkéntesen vállalták a részvételt. Négy interjúalany fővárosi német nemzetiségi általános iskola alsó tagozatán tanít. Így az összesen 16 budapesti német nemzetiségi iskola 25%-a képviseltette magát a kutatásban. További négy válaszadó az ország négy különböző vármegyéjében tanít, ezzel a 19 vármegye 21%-át képviselték az interjúalanyok, illetve a 44 vidéki székhelyű német nemzetiségi általános iskola 5%-át sikerült megszólítanunk. A reprezentativitás ugyan nem valósult meg, a minta alacsony elemszáma miatt az eredmények nem általánosíthatók, de iránymutatással szolgálnak a dolgozat kontextusában. A harmadik kutatáshoz támpontot adtak, hogy mely tankönyveket vonjuk be az elemzésbe. Az interjúalanyok válaszainál számolnunk kell továbbá a motivációs torzítás megjelenésére. Ez azt jelenti, hogy azok vállalták a részvételt, akik érdeklődtek a téma iránt, akiknek a szakma iránti elhivatottsága nagy mértékű. Valamint biztosak a szakmai felkészültségükben és szívesen osztják meg tapasztalataikat. A válaszadók csoportja heterogén a végzettség szempontjából. Mindegyikük német nemzetiségi diplomával rendelkezik és mindegyikük német nemzetiségi általános iskola alsó tagozatán tanítja a német nyelvet.

A kutatás eszközei

Félig strukturált interjúk készültek. Az interjúkhoz interjúsablon készült az egyes kérdésekkel, ezzel biztosítva a különböző interjúk azonos struktúráját és ezáltal a feldolgozás zökkenőmentességét. A próbainterjúk alapján sor került az interjúkérdések bővítésére.

Az interjúk hossza 35-55 perc volt, átlagosan 45 perc. Pedagógusoknak ez egy tanórányi időtartam, ezt a lélektani határt igyekeztünk betartani. Az interjúkat magyar nyelven készítettük, az interjúalanyok anyanyelvén. Az interjúkat 2024. március és 2025. június között készítettük online a Zoom felületén. Az interjúkat és az írásos rögzítést a dolgozat szerzője készítette. A válaszokat az alanyok álneveinek kezdőbetűivel mutattuk be.

Az interjúkérdések struktúrája

Az interjú kérdései három fő témakörbe rendeztük:

- I. Az autonóm tanulásra nevelés lehetőségei az általános iskola első-negyedik osztályában különös tekintettel a nyelvtanításra
- II. Az interjúalany iskolájában német nemzetiségnyelvhez választott tankönyvcsalád jellemzői
- III. Az autonóm tanulásra nevelés lehetőségei a választott tankönyvekben

Az autonóm tanulásra vonatkozó kérdések sorrendjének kialakításában az általánostól a specifikus felé haladás elve érvényesült. Az interjúalanyok válaszai alapján került sor a tankönyvcsaládok kiválasztására.

2.2.3. Harmadik kutatási rész: Tankönyvelemzés

A kutatás tankönyv elemzés része előtt szakirodalmi feltárást végeztünk, amely szakirodalmi feltárásként szerves eleme a kutatás ezen részének. A tankönyv fogalmához és a tankönyvelemzéshez kapcsolódó központi fogalmakat tisztáztuk. Feltérképeztük az idegennyelv-tankönyvek csoportosítási lehetőségeit a német nyelvű szakirodalomban. (generációkra épülő felosztás, a kiadás helye szerinti csoportosítás, tankönyv nélküli idegennyelv-tanulás). A tankönyvelemzéshez és a tankönyvkutatáshoz kapcsolódó alapfogalmakat, az idegennyelv-tankönyv elemzés szempontrendszerét tekintettük át. a német nyelvű szakirodalomban (Lehrwerkforschung, Lehrwerkanalyse, Lehrwerkkritik).

A német nyelvű szakirodalomban az alsó tagozatos tanulóknak szánt idegennyelv-tankönyv kritériumai kiemelten fontosak voltak. A Gladysz & Gladysz szerzőpáros (2021) által összeállított szempontsort vettük alapul saját kutatásunkban is a tankönyvelemzési kutatási részben az eredmények értelmezésekor. Bemutattuk a hazai tankönyvlista idegennyelv-tankönyvekre vonatkozó kritériumait is.

A tankönyvek kiválasztásának szempontjai

A két vizsgált tankönyvcsalád a Műszaki Könyvkiadó gondozásában megjelent Bunte Welt és a Planetino című tankönyvcsalád a németországi Hueber Verlagtól.

Azon iskolák gyakorlatát, tankönyvválasztását vettük át, ahol mind nemzetközi, németországi, mind hazai kiadású tankönyv is szerepelt. Lehetőségünk volt így arra, hogy a két eltérő célcsoportnak szánt tankönyvet a dolgozat kontextusában elemezhessünk. Külön hozadéka a kutatásnak, hogy megnézhattuk a nemzetközi kiadású tankönyv hogyan adaptálható hazai oktatási célokra.

3. A kutatás fontosabb eredményei

A NAT leíró bemutatásának fontosabb eredményei: Már a NAT 1995-ös változatában is megjelenik az önálló tanulás fogalma, még ha csupán említés szintjén is. E dokumentumban emellett hangsúlyt kap az idegen nyelvoktatás mellett a nemzetiségi nyelvoktatás kérdése is, amelynek elsődleges céljaként a külföldi felsőoktatási intézményekbe történő bejutás lehetőségét határozza meg. A 2003-as NAT-tól kezdődően az idegennyelv-tanulás célkitűzése abban fogalmazódik meg, hogy a tanulók képesek legyenek a nyelvet autentikus, valós kommunikációs helyzetekben, saját kommunikációs szándékaik és szükségleteik szerint, hatékonyan használni. A NAT 1995, valamint a 2003-as és az azt követő kiadások egyaránt különbséget tesznek az élő idegen nyelv és a nemzetiségi nyelv fogalma között. Ugyanakkor a dokumentum egyik változata sem tér ki részletesen az első három évfolyam idegen nyelvi oktatására, így ezzel összefüggésben az autonóm nyelvtanulásra nevelés kérdésére sem.

A szógyakoriságvizsgálatok fontosabb eredményei: A NAT 2020-ban az autonómiához köthető vizsgált szóelemek abszolút előfordulása gyakoribb, mint a 2007-es és 2012-es tantervi változatokban. Ugyanakkor a relatív gyakoriság összesített értéke és átlaga a NAT 2007 esetében mutatkozik a legmagasabbnak, míg a 2012-es változat átmeneti pozíciót tölt be a két másik dokumentum között. Összességében elmondható, hogy az autonóm tanulás fogalma, amelyet a szóelemek reprezentálnak, a tantervekben nem egyenletesen, hanem bizonyos központi fogalmak köré szerveződve jelenik meg. Egyes komponensek kiemeltebb hangsúlyt kapnak, míg más elemek háttérbe szorulnak. Ezt a tendenciát az évpáronkénti gyakorisági eltérések elemzése is megerősíti.

A tematikus csoportok változási irányairól tehát elmondható, hogy az „*Elméleti háttér, általános jelzők*” tematikus csoport előfordulási aránya 2007 és 2012 között csökkenést mutatott, majd

2020-ra jelentős növekedés tapasztalható. A többi csoport kisebb mértékű ingadozások mellett összességében stabilabb képet mutat, egyedül a „*Tanulási folyamat*” kategória esetében figyelhető meg folyamatos csökkenés.

A kiemelt szövelemek kontextus-beli vizsgálata azt mutatja, hogy azok eloszlása a dokumentum szövegében nem egyenletes, hanem elszórtan jelennek meg. A kutatás szempontjából különösen kedvező, hogy az előfordulások legnagyobb arányban az idegen nyelv tantárgyhoz kapcsolódnak (megközelítőleg 20%), ezt követi az etika/hit- és erkölcsstan (kb. 15%), valamint a vizuális kultúra (kb. 10%) területe. A *stratégiai*- szövelem előfordulásainak mintegy 40%-a szintén az idegen nyelv tantárgyban található, ami arra enged következtetni, hogy a NAT 2020-ban a tanulási stratégiák fejlesztése kiemelt szerepet kap az autonóm nyelvtanulóvá nevelés folyamatában.

A német nemzetiségi oktatási dokumentumok leíró statisztikai vizsgálata összhangban áll a hazai szakirodalom megállapításaival, melyek szerint az autonóm tanulás támogatása a magyarországi nemzetiségi oktatási anyagokban még nem tekinthető rendszerszintűnek. A nemzetiségi dokumentumok szógyakorisági adatait a megjelenésük idején hatályos NAT 2007 értékeivel összevetve megállapítható, hogy ezekben a szövegekben a hangsúly elsősorban az identitás megőrzésére helyeződik.

A pedagógiai programok vizsgálatának fontosabb eredményei: A 2008-as pedagógiai program (PP 2008) átlagértékei alacsonyak, ami arra utal, hogy az autonóm nyelvtanulásra nevelés nem tartozik a dokumentumok központi elemei közé, hanem inkább implicit módon, közvetetten jelenik meg. Az autonóm tanulás támogatása tehát nem széles körben integrált a pedagógiai programokba, hanem néhány kulcsszóelemre koncentrálódik, miközben más, az autonóm tanulás szempontjából releváns elemek – mint a metakog-, stratégiai-, motivá-, refle-, önmotivá- – teljes mértékben hiányoznak.

A 2024-es pedagógiai program szógyakorisági elemzése ezzel szemben már erőteljesebb hangsúlyt mutat bizonyos kifejezések esetében: az egyéni-, önálló-, önkormány- és motivá- szövelemek lényegesen gyakoribbak a többihez képest. Ugyanakkor továbbra is hiányoznak a metakog-, önmotivá-, önazonos-, önelemz-, önmegfigyel- és autonóm tanulás kifejezések, pedig ezek a terminusok meghatározóak lennének az autonóm tanulás komplex, multidimenzióális megközelítéséhez. A stratégiai- szövelem viszont új elemként jelenik meg a PP 2024-ben, ami az autonóm tanulás stratégiai dimenzióinak erősödésére utal.

Az interjúk fontosabb eredményei:

A megkérdezettek véleménye egyöntetű abban, hogy az autonóm nyelvtanulóvá nevelést már az első osztályban meg kell kezdeni. Az autonóm nyelvtanulás folyamatában a fokozatosság elve alapvető jelentőségű, ezért kiemelt figyelmet kell fordítani a folyamatorientált megközelítésre. A válaszadók egyetértettek abban, hogy a tanulói önállóság fejlesztése nem halasztható a későbbi évfolyamokra, hanem már a nyelvtanulás kezdeti szakaszában tudatosan építeni kell rá.

Többen hiányolták a tankönyvekből az indukciós szövegeket, valamint azokat a korábban megszokott, német anyanyelvű tankönyvszerzők által írt olvasmányokat és a hozzájuk kapcsolódó klasszikus szövegfeldolgozó feladatokat, amelyek a célnyelvi gondolkodást és önálló megértést segítenék. A válaszadók többsége alapvetően követi a kerettanterv előírásait és ajánlásait, ugyanakkor kisebb eltérések előfordulnak, ha a tananyag nehézségi foka vagy a tanulók aktuális tudásszintje ezt indokoltá teszi.

A válaszadók egyöntetű véleménye, hogy már első osztályban el kell kezdeni az autonóm nyelvtanulóvá nevelést. az autonóm nyelvtanulóvá nevelésben is érvényes a fokozatosság elve; fontos a folyamatorientáció szem előtt tartása. Egyetértés mutatkozott abban is, hogy már első osztályban el kell kezdeni az autonóm nyelvtanulóvá nevelést. Öt megkérdezett pedagógus véleménye szerint a tanulók önálló feladatvégzése elsősorban a negyedik osztálytól válik reálisan megvalósíthatóvá, míg az első három évfolyamon továbbra is meghatározó marad a tanítói irányítás, bár annak mértéke fokozatosan csökken. Ez az álláspont összhangban áll a szakirodalomban megfogalmazott nézettel, amely szerint a tudatos tanulás kezdete erre az életkorra tehető, mivel az iskolai oktatás első évei még inkább a nyelvelsajátítás, semmint a tudatos nyelvtanulás időszakát képviselik. A tanulói önállóság fejlesztése vizuális, játékos és lépésről lépésre növekvő önállóságot igénylő feladatokon keresztül valósul meg. Az olyan módszerek, mint a Stationenarbeit (állomásokon történő feladatvégzés), a kooperatív játékok, a szótárhasználat tudatos tanítása, valamint az online feladatok alkalmazása mind hozzájárulnak a tanulók önszabályozó tanulási képességeinek fejlesztéséhez. Az online feladatok emellett az iskolán kívüli tanulás során is hatékonyan támogatják az autonóm nyelvtanulás kialakulását és megerősödését. Hiányolták a válaszadók a tankönyvekből az indukciós szövegeket, a német, mint célnyelv tanításban korábban megszokott tankönyvszerzők által írt szövegeket, „olvasmányokat” és a kapcsolódó klasszikus szövegfeldolgozó feladatokat. A válaszadók többsége többnyire tartja a kerettanterv ajánlásait; olykor előfordul kisebb eltérés, ha a tananyag nehézségi foka, vagy a tanulók tudás szintje megkívánja.

A hazai kiadású tankönyvcsalád elemzésének fontosabb eredményei:

A Gladys szerzőpáros (2021) kérdéseit feltéve, a következő válaszokat kapjuk:

1. Tesz-e a tankönyv javaslatokat tanulási folyamat támogatására, erősítésére?

Közvetlen javaslatot nem tesz. A piktogramok használatával és néhány játékos feladattal, melyek az önálló feladatmegoldást is lehetővé teszik, közvetett módon sugallja a tanulói önállóság fontosságát.

2. Tartalmaz-e maga a tankönyv bármilyen támogatást, segítséget (pl. szimbólumok: szomorú és boldog arcok stb.)?

Igen, tartalmaz, az utasításokat piktogram formájában teszi érthetővé az olvasni még nem tudó első osztályosoknak.

3. Lehetőséget biztosít-e a tankönyv a gyerekeknek saját teljesítményük értékelésére (Tudásleírások, miniportfóliók, gondolattérképek)? Felismerhetők-e a diák számára a tanulási célok és a sikerélmények, a haladás? Ilyen jellegű feladatot nem találtunk a könyvcsaládban.

A tanmenetben a fejlesztendő kompetenciák között említésre kerül a módszertani kompetencia, amelynek tartalma „a „szókincs önálló gyakorlása begyakorolt technikákkal “. Kutatásunk szempontjából öröndetes, hogy az első osztály kezdetétől szerepel ez a fejlesztendő terület a tanmenetben.

A német nemzetiségi iskolák első és a második osztályára készült Bunte Welt kötetek tartalmazznak néhol az autonóm tanulást fejlesztő elemeket, de keveset és nem strukturáltak. A fokozatosan erősödő fejlesztés szándéka így nem valósul meg ezen a területen.

A nemzetközi kiadású tankönyvcsalád elemzésének fontosabb eredményei:

A kutatás ezen szakaszának kérdése:

- Miként jelenik meg az autonóm nyelvtanulásra nevelés a német nemzetiségi nyelvtanítás nemzetközi kiadású tankönyvcsaládjában?

Feltéve itt is a „Planetino” -ra vonatkozóan:

1. Tesz-e a tankönyv javaslatokat tanulási folyamat támogatására, erősítésére? Igen, több formában is tesz javaslatot: tanulási ötleteket ad (Lerntipps), olvasási stratégiát ismertet, segíti a tanulók egyéni tanulását differenciált feladatokkal.

2. Tartalmaz-e maga a tankönyv bármilyen támogatást, segítséget (pl. szimbólumok: szomorú és boldog arcok stb.)? Igen, változatos módon támogatja az önálló tanulási folyamatot a 8-11 éves korosztályra. Leghatékonyabb eszköze a portfólió módszerének alkalmazása. A tanulók korosztályának megfelelő módon már a korai nyelvtanulás szakaszában segíti a reflektív

gondolkodás kialakítását az élethosszig tartó tanulás szem előtt tartásával. Az önellenőrzést és az önálló tanulóvá válást segíti.

3. Lehetőséget biztosít-e a tankönyv a gyerekeknek saját teljesítményük értékelésére (Tudásleírások, miniportfóliók, gondolatterképek)? Felismerhetők-e a diák számára a tanulási célok és a sikerélmények, a haladás?

Igen, a portfólió tartalmazza ezeket az elemeket. A célok, tartalmak megnevezése megjelenik a munkafüzet oldalainak felső sarkában. Az önellenőrzést biztosító, és az önálló differenciálásra ösztönző feladatok segítik a reális önértékelés kialakítását.

A Planetino nemzetközi tankönyvcsalád nagy súlyt fektet az önálló tanulásra nevelésre. A tanári kézikönyvben jól követhető módon segíti ennek megvalósítását a tanító számára, és a portfólió készítésével, valamint a fent bemutatott egyéb segítő feladatokkal a tanulókat is segíti a saját tanulásukról reflektálni, objektív képet kialakítani. A portfólió terjedelmének folyamatos növekedése modulról modulra a haladás érzését erősíti a tanulóban.

A kutatás limitációi

A 2008-ban végzett korábbi kutatás során és a 2024-es kutatáskor ismét felmerült, hogy a pedagógiai program nem érhető el minden iskola weboldalán. A 2008-as kutatás összefoglalásában ez így lett megfogalmazva: „Ajánlott, hogy azok az iskolák, amelyek még nem rendelkeznek weboldallal vagy nem teszik közzé dokumentumaikat weboldalukon, pótolják ezt a hiányosságot. Ennek a dokumentumoknak a hozzáférhetősége ugyanis nem csupán bürokratikus szerepet tölt be: azokban az intézményekben, amelyek a formai kialakításra, tartalmi kitöltésre és végül a pedagógiai programjuk könnyen hozzáférhető bemutatására törekedtek, nagyobb hangsúlyt fektettek a program tudatos átgondolására, és ennek eredményeként gyakrabban fordultak elő olyan fogalmak, amelyek az autonóm tanulással kapcsolatosak.” (Radvai:2013.) 2024-ben is voltak olyan iskolák, ahol a pedagógiai program nem szerepelt a weboldalon. Továbbá két intézmény JPG formátumban, képként töltötte fel programját a weboldalára, ami megnehezítette a szókeresés elvégzését. Ezenkívül egy olyan iskola, amely még 2008-ban is vizsgálat tárgya volt, 2024-re már nem folytatott kisebbségi oktatást, így a 2008-tól 2024-ig vizsgált minta 16 intézményről 11-re csökkent.

A szógyakoriságvizsgálatban alkalmazott szóelemlista mintamérete ($n = 40$) és a dokumentumok hosszúsága statisztikai elemzésekhez nem volt kellően nagy. Ezért leíró statisztikát készítettünk, tematikus csoportokban végeztük a vizsgálatokat, százalékos különbséget számoltunk és kontextus-beli elemzést végeztünk, hogy minél több oldalról megközelítsük a szóelemek előfordulási gyakorisága által közvetített információkat.

Az interjúk mintavételi problémája, hogy a minta nem reprezentatív, az interjúalanyok száma miatt, az önkéntesen vállalt részvétel miatt, és mert a résztvevők homogén csoportból származnak végzettségüket tekintve. A szóbeli kikérdezésnél az interjúalanyok válaszainál számolnunk kell a motivációs torzítás megjelenésére. Ez azt jelenti, hogy azok vállalták a részvételt, akik érdeklődtek a téma iránt, akiknek a szakma iránti elhivatottsága nagy mértékű. Valamint biztosak a szakmai felkészültségükben és szívesen osztják meg tapasztalataikat.

A kutatás erősségei

A kutatás erőssége a kutatási terület – autonóm nyelvtanulásra nevelés az alsó tagozaton-újszerűsége, és az oktatási folyamat több szintjét átfogó jellege.

Az eredmények több módon is hasznosíthatók: a jövőbeli németnyelv-tankönyvek írásakor, tananyagfejlesztéskor, a pedagógiai programok átdolgozásakor. A nyelvpedagógusok osztálytermi munkájában hasznosíthatók az interjúk során elhangzottak, a jó gyakorlatok.

A tankönyvelemzés kutatási rész pozitív hozadéka, hogy megnézhattuk a nemzetközi kiadású tankönyv hogyan adaptálható hazai oktatási célokra.

4. Következtetések

A Nemzeti alaptanterv leíró bemutatásához rendelt kutatási kérdésre az eredmények alapján a következő válasz adható: Az autonóm nyelvtanulónvá nevelés minden NAT-dokumentumban jelen van, azonban eltérő hangsúlyokkal és megközelítéssel. Míg a téma konzisztensen része a tantervi szövegeknek, a fókusz az egyes kiadásokban más irányba tolódott el.

Összességében megállapítható, hogy az autonóm tanulás fejlesztésének értelmezése a tantervi szövegekben egyre inkább a tanulási stratégiák tudatos alkalmazása, valamint az identitásalapú, önazonosságot erősítő autonómia irányába mozdult el. Ezzel párhuzamosan a komplex önszabályozási folyamatok explicit támogatása háttérbe szorult. A korábban hangsúlyos önszabályozási, önfejlesztési és önreflexiós elemek csökkent jelentősége mellett a tanulási stratégiák és az identitásalapú autonómia előtérbe kerülése stabil alapot kínál a pedagógusok számára a tanulási stratégiák fejlesztéséhez és a tanulói önazonosság támogatásához (Tseng et al., 2006).

Ugyanakkor több, az autonóm tanulás fogalmi körébe tartozó elem visszaszorulása kihívást jelenthet az autonóm nyelvtanulói attitűdök formálása során. Ez a tendencia arra hívja fel a figyelmet, hogy a jövőbeni tantervi fejlesztésekben célszerű lenne tudatosan erősíteni az önellenőrzés, az önreflexió, az önirányítás és a metakognitív folyamatok hangsúlyát (Pléh &

Lukács, 2015; Gósy & Kovács, 2001). A megerősítő tantervi háttér kiemelt jelentőséggel bír a nyelvpedagógusok számára az önszabályozó, reflektív és önirányított tanulási attitűdök tudatos fejlesztésének támogatásában. Az elméleti alapvetések szerint különösen fontos az önellenőrzés, az önreflexió, az önirányítás és a metakogníció célzott fejlesztése (Pléh & Lukács, 2015; Gósy & Kovács, 2001). A kutatás eredményei arra világítanak rá, hogy ezen a területen a Nemzeti alaptanterv további megerősítésre szorul.

Amennyiben az idegen nyelv oktatása már az első–harmadik évfolyamon megkezdődik, az adott intézmény nyelvtanárai számára támpontot jelenthet az „*Idegen Nyelvi program az első–harmadik évfolyam számára. Ajánlások a hat–kilenc éves korosztály idegennyelv-tanításához*” című dokumentum. Célszerű lenne azonban ezekre az évfolyamokra vonatkozóan is részletesebb, a gyakorlatban alkalmazható ajánlások és iránymutatások kidolgozása, különösen az autonóm (nyelv)tanulás fejlesztésének támogatására.

Az autonóm tanulás színterét az ehhez kapcsolódó tanulási eszközök és digitális platformok kínálják, amelyek lehetőséget teremtenek az önálló nyelvtanulás fejlesztésére. Mindezek alapján elengedhetetlen e fejlesztési terület rendszerszintű megerősítése az oktatási dokumentumokban, hogy az autonóm tanulásra nevelés koherensen és következetesen jelenhessen meg az oktatás korai szakaszától kezdve.

A kulturális identitás megerősítésében meghatározó szerepet játszik az öntudat, az önazonosság és az önkifejezés, ugyanakkor a nemzetiségi nyelv és kultúra továbbörökítésének szempontjából az önszervezés, az önkormányzás és az öngazgatás jelentőségét is hangsúlyoznunk kell. Bár a nemzetiségi oktatási dokumentumok elsődleges fókuszra nem teljes mértékben esik egybe a jelen kutatás központi témájával, a vizsgált szóelemek gyakoribb előfordulása azt jelzi, hogy a tanulói autonómia fejlesztése a nemzetiségi oktatási intézmények számára is lényeges feladat. Kívánatos volna, ha ez a terület még hangsúlyosabban jelenne meg a jövőbeni dokumentumokban.

Az autonóm nyelvtanulásra nevelés mind a 2008-as, mind a 2024-es *Pest vármegyei német nemzetiségi iskolák pedagógiai programjaiban* kimutatható, ám megjelenése többnyire néhány szóelemre korlátozódik, nem pedig átfogó módon épül be a dokumentumokba. Bár az autonóm nyelvtanulásra utaló kifejezések gyakorisága növekedést mutat, az eloszlás egyenetlensége arra utal, hogy a téma fejlődése mellett továbbra is fennállnak bizonyos hiányosságok, amelyek tudatos fejlesztést és koncepcionális erősítést igényelnek.

Az interjúk során kirajzolódó tanítói válaszok egy tudatos, stratégiai szemléletű pedagógiai megközelítést tükröznek, amely a tanulók aktív részvételére és egyéni felelősségvállalására épít már az iskolai tanulás legkorábbi szakaszától kezdve. Minden megkérdezett pedagógus

egyértelműen az autonóm nyelvtanulás korai támogatása mellett foglalt állást. A tanulói önállóság fejlesztése az alsó tagozat egészét átfogó nevelési célként jelenik meg, ugyanakkor az autonóm tanulásra nevelés lehetőségei a jelenlegi tankönyvcsaládokban csak korlátozottan érvényesülnek. E hiányosságokat azonban a pedagógusok módszertani tudatossága, kreativitása és változatos eszköztára nagymértékben képes ellensúlyozni.

A válaszadók megfogalmazták az igényt egy olyan korszerű, komplex taneszközrendszer kidolgozására, amely didaktikai és pedagógiai szempontból egyaránt támogatja – többek között – a tanulói önállóság fejlesztését is, mint a 21. századi tanulás egyik alapvető kulcskompetenciáját (OECD, 2018). Az interjúk tanúsága szerint az autonóm tanulás fejlesztése a jelenlegi osztálytermi gyakorlatban elsősorban nem a tankönyvek explicit feladataiból fakad, hanem a pedagógusok tudatos, reflektív módszertani tevékenységének eredményeként valósul meg.

Napjainkra a tanári kézikönyv a tankönyvcsaládok nélkülözhetetlen kísérőelemévé vált. A nemzetközi kiadású tankönyvekhez készült tanári kézikönyvek hatékonyan támogatják a nyelvpedagógusokat abban, hogy a klasszikus és az új szemléletű taneszközök közötti átmenet zökkenőmentesebben és gyorsabban valósulhasson meg. Az ilyen segédanyagok hiánya azonban megnehezíti a tanítók munkáját: az órákra való felkészülés időigényesebbé válik, ami szükségyszerűen az energiák átcsoportosítását eredményezi – gyakran a tanulókkal való közvetlen pedagógiai munka rovására.

Új eredmények

A második nyelv fejlesztésével összefüggésben az autonóm tanulóvá nevelés vizsgálata az alsó tagozatos korosztály esetében kevésbé kutatott terület, különösen a nyelvelsajátítás vonatkozásában. Ebből adódóan a dolgozatban bemutatott kutatás témaválasztása újszerűnek tekinthető.

A kutatás során célunk az volt, hogy átfogó képet adjunk az autonóm tanulóvá nevelés jelenlegi helyzetéről. A különböző szintű oktatási szabályozó dokumentumok közötti implementációs folyamat, a tantermi gyakorlat és a rendelkezésre álló tankönyvek elemzésén keresztül követtük végig, miként valósulnak meg a tantervi szándékok a gyakorlatban. A kutatás újdonsága abban rejlik, hogy az oktatási folyamat több szintjét is integráltan vizsgálja, valamint arra a korosztályra összpontosít, amelyről eddig csak kevés empirikus eredmény állt rendelkezésre – különösen az autonóm nyelvtanulás szempontjából.

További erősségét jelenti a kutatásnak az átfogó szemlélet többdimenziós megvalósítása: nemcsak az oktatás különböző szintjeit öleli fel, hanem több idősíkot is magában foglal. Ennek keretében sor került a 2008-as és 2024-es pedagógiai programok összevetésére, a német nemzetiségi oktatási dokumentumok elemzésére a 2012-es és 2020-as Nemzeti alaptanterv tükrében, valamint a Nemzeti alaptanterv különböző kiadásainak összehasonlító vizsgálatára is.

Jövőbeli kutatási irányok, az eredmények hasznosíthatósága

A vizsgált dokumentumok körének bővítésével – például több vármegye pedagógiai programjainak és a kerettanterveknek az elemzésével – a kutatás további folytatása indokolt és ígéretes. A szülők, illetve a tanulók bevonásával végzett vizsgálatok még komplexebbé és árnyaltabbá tehetik az eddig feltárt eredményeket. Emellett az uniós oktatáspolitikai dokumentumok integrálása a jövőbeni kutatásokba újabb dimenziókat nyithatna meg, amelyek feldolgozása meghaladta volna a jelen dolgozat kereteit.

A kutatás során azonosított trendek és tendenciák, valamint a tantervekben és pedagógiai programokban megfogalmazott nyelvpedagógiai célok transzparenciájának erősítése érdekében célunk, hogy az eredményeket továbbképzések, ismeretterjesztő online felületek és workshopok formájában is közvetítsük. Az autonóm tanulásra nevelés módszertani eszköztárát gyakorló nyelvpedagógusok bevonásával, videófelvételeken rögzített jó gyakorlatok segítségével kívánjuk szemléltetni, ezáltal is bővítve a pedagógusok szakmai repertoárját.

Terveink között szerepel továbbá egy, kifejezetten az alsó tagozaton német mint idegen nyelvet, illetve német nemzetiségi nyelvet oktató pedagógusok számára készült, az autonóm tanulásra nevelést támogató kiegészítő toolkit összeállítása az első-negyedik évfolyamra. A fejlesztés középpontjában a német nemzetiségi tanulók nyelvelsajátítási sajátosságai állnak, multidimenzionális, játékos megközelítéssel. A tervezett módszertan interkulturális tematikára épül, a nyelvtanulási stratégiák és technikák közvetítését a kulturális érzékenyítés és a nemzetiségi hagyományok továbbörökítésének céljával kapcsolja össze.

Kutatásunk gyakorlati hasznosíthatósága elsősorban a tantermi megvalósítás szintjén érvényesülhet, különösen akkor, ha a német nemzetiségi nyelv oktatásához a jövőben olyan új, alsó tagozatos tankönyv kerül kifejlesztésre, amely a jelen vizsgálat eredményeit is integrálja. E tankönyvek esetében célként jelenhet meg, hogy az életkori és nyelvelsajátítási sajátosságok figyelembevételén túl tudatosan építsék be az autonóm nyelvtanulásra nevelés szempontjait is.

A kutatás eredményeivel ennek a szemléletnek az erősítésére és a tankönyvfejlesztők ösztönzésére kívánunk hozzájárulni.

Kutatásunk eredményei nem szignifikánsak, de iránymutatásul szolgálnak az alsó tagozatos autonóm nyelvtanulásra nevelésben.

A dolgozatban bemutattuk azokat a nyelvi előkészítést szolgáló, úgynevezett *nulladik osztályos* modelleket, amelyek célja egyrészt az óvoda és az iskola közötti átmenet megkönnyítése, másrészt az öt-hat éves gyermekek felkészítése arra, hogy képesek legyenek bekapcsolódni az idegen – jelen esetben a nemzetiségi – nyelven folyó iskolai oktatásba. A németországi Hessen tartományban működő program a migrációs háttérű gyermekek integrációját támogatja, míg a Budapesti Német Iskola (*Deutsche Schule Budapest*) nulladik osztálya a német nyelvismerettel még nem rendelkező gyermekek számára biztosít felkészítést az iskolakezdéshez. A két modell közös jellemzője, hogy a csoportokba A0 szintű német nyelvtudással kerülnek be a gyermekek, és egy tanév alatt érik el azt a nyelvi kompetenciaszintet, amely képessé teszi őket az első osztályban való aktív részvételre a német nyelvű tanulási folyamatban.

Javaslatunk szerint érdemes megfontolni, hogy a hazai középiskolákban már eredményesen működő nyelvi előkészítő évfolyam mintájára az általános iskola előtti szakaszban is bevezetésre kerüljön hasonló program. Ez az átmeneti évfolyam hidat képezhetne az óvoda és az iskola között azok számára, akik nemzetiségi vagy két tannyelvű osztályban kívánnak tanulni, de még nem rendelkeznek előzetes nyelvtudással. Tekintettel arra, hogy a nemzetiségi nyelv ma már csak kevés családban funkcionál anyanyelvként, és a legtöbb gyermek számára idegen nyelvként jelenik meg az iskolában, ez a fajta nyelvi támogatás felbecsülhetetlen jelentőségű lenne mind a nemzetiségi, mind a két tannyelvű képzésre készülő tanulók számára.

Összességében úgy érezzük, hogy a kutatásunk elérte a célját: feltártuk általa az autonóm nyelvtanulásra nevelésről a hazai intézményes nyelvoktatás tantervi útmutatásait, és azok intézményi és tantermi megvalósítási lehetőségeit. Az élethosszig tartó nyelvtanulás útján az első lépéseket a kisgyermekkorai nyelvtanulás során teszik a gyermekek. Nagy kihívás és felelősség elindítani őket ezen az úton. Az autonóm nyelvtanulóvá nevelés hatékony segítőeszköz mindehhez.

Irodalomjegyzék

- Alamer, A., & Alrabai, F. (2022). The causal relationship between learner motivation and language achievement: New dynamic perspective. *Applied Linguistics*, 44(1), 148–168
https://selfdeterminationtheory.org/wp-content/uploads/2024/04/2023_AlamerAlrabai_TheCasual.pdf
<https://doi.org/10.1093/applin/amac035>
- Balogh, L. (2006). *Pedagógiai pszichológia az iskolai gyakorlatban.*: Urbis Kiadó
- Balogh, L. (2006). *Pedagógiai pszichológia az iskolai gyakorlatban.*: Urbis Kiadó
- Benson, P. (2001). *Teaching and researching autonomy in language learning*. Longman/Pearson Education <https://doi.org/10.4324/9781315833767>
- Bérces, J. (1998). Korai nyelvtanulás, és utána...? *Új Pedagógiai Szemle*, 48(4), 85–87
<https://epa.oszk.hu/00000/00035/00015/1998-04-vt-Berces-Korai.html>
- Bialystok, E. (2001). *Bilingualism in development: Language, literacy, and cognition*. Cambridge University Press <https://doi.org/10.1017/CBO9780511605963>
- Bialystok, E., & Hakuta, K. (1999). Confounded age: Linguistic and cognitive factors in age differences for second language acquisition. In D. Birdsong (Ed.), *Second language acquisition and the critical period hypothesis* (162–181). Erlbaum
[https://web.stanford.edu/~hakuta/Publications/\(1999\)%20-%20CONFOUNDED%20AGE%20LINGUISTIC%20AND%20COGNITIVE%20FACTORS%20IN%20.pdf](https://web.stanford.edu/~hakuta/Publications/(1999)%20-%20CONFOUNDED%20AGE%20LINGUISTIC%20AND%20COGNITIVE%20FACTORS%20IN%20.pdf)
- Bimmel, P., & Rampillon, U. (2000). *Lernerautonomie und Lernstrategien*. Berlin; München: Langenscheidt,(Fernstudieneinheit 23).
- Birdsong, D. (1999). Introduction: Whys and why nots of the critical period hypothesis for second language acquisition. In D. Birdsong (Ed.), *Second language acquisition and the critical period hypothesis* (1-22). Erlbaum. <https://doi.org/10.4324/9781410601667>
- Carnell, E., & Lodge, C. (2002). Effective learning. In J. Reed (Ed.), *Research matters series* (No. 17). University of London Institute of Education
https://www.researchgate.net/publication/257930939_Effective_Learning
- Chalupa, C., & ter Haseborg, H. (2014). Improving student motivation through autonomous learning choices. *NECTFL Review*, 73-85. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1256529.pdf>
- Clément, R., & Kruidenier, B. G. (1985). Aptitude, attitude and motivation in second language proficiency: A test of Clément's model. *Journal of Language and Social Psychology*, 4(1), 21–37. <https://doi.org/10.1177/0261927X8500400102>
- Cohen, A. D. (1998). *Strategies in learning and using a second language*. Longman. (2nd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315833200>
- Cole, M., & Cole, S. R. (1925). The development of children. *Science*, 61(1588)
<https://doi.org/10.1126/science.61.1588.xiv.s>
- Commission of the European Communities. (2000). *A memorandum on lifelong learning*.<https://www.uil.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2023/05/european-communities-a-memorandum-on-lifelong-learning.pdf>
<https://csikianyak.ma/wp-content/uploads/2011/02/memorandumEU.pdf> (2025.06.12.)
- Czető, C., S. Lénárd, K. Solymosi & K. Széll(Eds.) (2020). *Megismerni? Hogyan? Miért? A tanulók megismerését támogató módszerek pedagógusoknak*. ELTE. http://mindenkiiskolaja.elte.hu/wp-content/uploads/2020/06/ELTE_megismerni-hogyan-miert_ONLINE.pdf
- Csapó, B. (2002). A tudáskonceptió változása: Nemzetközi tendenciák és a hazai helyzet. *Új Pedagógiai Szemle*, 52(2), 38-45. <https://epa.oszk.hu/00000/00035/00057/2002-02-ko-Csapo-Tudaskoncepcio.html>
- Csernicskó, I., & Ferenc, V. (2012). A kisebbségi nyelvhasználat jogi keretei és azok gyakorlati alkalmazhatósága Kárpátalján. In *Terveztés és határtalanítás* (199-236). Lucidus Kiadó. <https://bgazrt.hu/wp-content/uploads/2019/02/Tervestes-es-hatartalanitas-9.pdf>
- Csikós, C. (2007). *Metakogníció: A tudásra vonatkozó tudás pedagógiája*. Műszaki Kiadó.

- Csizér, K., & Kormos, J. (2012). A nyelvtanulási autonómia, az önszabályozó stratégiák és a motiváció kapcsolatának vizsgálata. *Magyar Pedagógia*, 112(1), 3–17. <https://www.magyarpedagogia.hu/index.php/magyarpedagogia/article/view/44>
- D. Molnár, É. (2013). *Tudatos fejlődés: Az önszabályozott tanulás elmélete és gyakorlata*. Akadémiai Kiadó. <https://doi.org/10.1556/9789634540472>
- Deutsche Schule (2025) Deutsche Schule alsó tagozat nulladik osztály. <https://deutscheschule.hu/hu/also-tagozat/nulladikosztaly/> (2025.07.26.)
- Dickinson, L. (1992). *Learner autonomy 2: Learner training for language learning*. Authentik. [https://doi.org/10.1016/0346-251X\(95\)00002-2](https://doi.org/10.1016/0346-251X(95)00002-2)
- Dickinson, L., & Wenden, A. (Eds.). (1995). Autonomy, self-direction and self-access in language teaching and learning [Special issue]. *System*, 23(2).
- Dominique, S., Rychen, & Salganik, L. H. (Eds.). (2001). *Definition and selection of competencies: Theoretical and conceptual foundations*. https://www.deseco.ch/RychSalg_Front.pdf
- Ellis, G., & Sinclair, B. (1989). *Learning to learn English: A course in learner training. Teacher's book*. Cambridge University Press.
- European report on quality indicators of lifelong learning-15 quality indicators*. (2002). Directorate for Education and Culture. https://www.aic.lv/bologna/Bologna/contrib/EU/report_qual%20LLL.pdf
- Fehér könyv. (European Commission) (1995). *White paper on education and training, teaching and learning towards the learning society*. European Community. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/8722c9fb-71da-435f-94b6-33aab67eb081/language-en>
- Gładysz, J., & Gładysz, M. (2021). *Lehrwerkbegutachtung für den frühen Fremdsprachenunterricht*. *Linguodidactica*, 25, 21–38. https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/12064/1/Linguodidactica_25_J <https://doi.org/10.15290/lingdid.2021.25.02>
- Gósy, M. (2005). *Pszicholingvisztika*. Osiris.
- Gósy, M., & Kovács, M. (2001). A mentális lexikon a szóasszociációk tükrében. *Magyar Nyelvőr*, 125(3), 330–354. <https://epa.oszk.hu/00100/00188/00023/125306.htm>
- Habók, A., Magyar, A., & Molnár, G. (2019). A magyar diákok tanulási stratégiáinak változása az iskolába lépéstől az egyetemi tanulmányokig. *Magyar Pedagógia*, 119(1), 53–73. <https://doi.org/10.17670/MPed.2019.1.53>
- Halász, G. (Ed.). (2006). *Jelentés a magyar közoktatásról*. OKI. <https://mek.oszk.hu/08400/08429/08429.pdf>
- Haugen, E. (1987). *Blessings of Babel: Bilingualism and language planning, problems, and pleasures* (Contributions to the Sociology of Language 46). Mouton de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110862966>
- Hoff, E., Core, C., Place, S., Rumiche, R., Señor, M., & Parra, M. (2011). Dual language exposure and early bilingual development. *Journal of Child Language*, 39(1), 1–27. <https://doi.org/10.1017/S0305000910000759>
- Hyltenstam, K., & Abrahamsson, N. (2001). Age and L2 learning: The hazards of matching practical „implications” with theoretical „facts”. *TESOL Quarterly*, 35(1), 151–170. <https://doi.org/10.2307/3587863>
- Józsa, K. (2004). Az első osztályos tanulók elemi alapkészségeinek fejlettsége: egy longitudinális kutatás első mérési pontja. *Iskolakultúra*, 14(11), 3–16. Elérés forrás <https://www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/article/view/20152>
- Józsa, K., & Zentai, G. (2007). Hátrányos helyzetű óvodások játékos fejlesztése a DIFER Programcsomag alapján. *Új Pedagógiai Szemle*, 57(5), 3–17. <https://epa.oszk.hu/00000/00035/00113/2007-05-ta-Tobbek-Hatranynos.html>
- Kelemen, L. (1981). *Pedagógiai pszichológia*. Tankönyvkiadó Vállalat. <https://www.scribd.com/document/880553993/Kelemen-Laszlo-Pedagogiai-Pszichologia>
- KER. (2002). *Közös európai referenciakeret: Nyelvtanulás, nyelvtanítás, értékelés*. Oktatási Minisztérium, Európa Tanács. https://nyak.oh.gov.hu/nyat/doc/ker_2002.asp
- King, K. (2001). *Language revitalization processes and prospects: Quichua in the Ecuadorian Andes*. *Multilingual Matters*. <https://doi.org/10.21832/9781853597077>

- Klein, Á., & Márkus, É. (2024). Deutsche Dialekte im Kindergarten in Ungarn durch Bilderbücher. *Gyermeknevelés: Online Tudományos Folyóirat*, 12(3), 51-65. <https://doi.org/10.31074/gyntf.2024.3.51.65>
- Kuhl, J. (1985). Volitional mediators of cognition-behavior consistency: Self-regulatory processes and action versus state orientation. In J. Kuhl & J. Beckmann (Eds.), *Action control: From cognition to behavior* (101-128). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-642-69746-3_6
- Lappints, Á. (2002). *Tanuláspedagógia: A tanulás tanításának alapjai*. Comenius Bt.
- Marinova-Todd, S. H., Marshall, D. B., & Snow, C. E. (2001). Missing the point: A response to Hyltenstam and Abrahamsson. *TESOL Quarterly*, 35, 171-176. <https://doi.org/10.2307/3587864>
- Marinova-Todd, S. H., Marshall, D. B., & Snow, C. E. (2000). Three misconceptions about age and L2 learning. *TESOL Quarterly*, 34, 9-34. <https://doi.org/10.2307/3588095>
- Meisel, J. M. (2006). The bilingual child. In T. K. Bathia & W. C. Ritchie (Eds.), *The handbook of bilingualism* (91-112). Blackwell Publishing. <https://doi.org/10.1002/9780470756997.ch4>
- Mező, F. (2004). *A tanulás stratégiája*. Pedellus Novitas Kft. <https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/bd0533b6-4f70-4181-9891-23c76674057f/content>
- Moir, T. (2023). *How to create autonomous learners: Teaching metacognitive, self-regulatory and study skills – a practitioner's guide*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003315728>
- Morvai, E., & Poór, Z. (2006). *Korai nyelvoktatás a magyar oktatási intézményekben*. Oktatási Minisztérium.
- Nagy, S. (1997). *Az oktatás folyamata és módszerei*. Volos Bt.
- Nikolov, M. (2004). Az életkor szerepe a nyelvtanulásban. *Modern Nyelvoktatás*, 10(1), 3-26. https://epa.oszk.hu/03100/03139/00067/pdf/EPA03139_modern_nyelvoktatás_2004_01_00_3-026.pdf
- Noels, K. A. (2005). Orientations to learning German: Heritage language background and motivational substrates. *Canadian Modern Language Review*, 62(2), 285-312. <https://doi.org/10.3138/cmlr.62.2.285>
- OECD. (2018). *Preparing our youth for an inclusive and sustainable world: The OECD PISA global competence framework*. Organisation for Economic Co-operation and Development. <https://www.oecd.org/education/Global-competency-for-an-inclusive-world.pdf>
- Oxford, R. L. (1990). *Language learning strategies: What every teacher should know*. Heinle & Heinle.
- Parker, R., Thomsen, B. S., & Berry, A. (2022). Learning through play at school – A framework for policy and practice. *Frontiers in Education*, 7. <https://doi.org/10.3389/feduc.2022.751801>
- Pléh Csaba – Lukács Ágnes (szerk.) (2015): *Pszicholingvisztika 1-2*. Magyar pszicholingvisztikai kézikönyv. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1484 oldal
- Pléh, C., & Réger, Z. (2011). Az anyanyelv elsajátítása. In I. Kenesei (Ed.), *A nyelv és a nyelvek* (285-314). Akadémiai Kiadó.
- Radvai, T. (2023). A kulturális érzékenyítés megjelenése a nemzetiségi oktatás dokumentumaiban és a Nemzeti alaptantervben – Szógyakorosság-elemzés. *Gyermeknevelés: Online Tudományos Folyóirat*, 11(1), 92-108.
- Rivers, W. M. (1975). *A practical guide to the teaching of French*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.3138/cmlr.33.1.97>
- Saunders, G. (1988). *Bilingual children: From birth to teens*. Multilingual Matters.
- Setényi, J. (2003). Élethossziglani tanulás: Az új paradigma. In *Nyitott iskola – tanuló társadalom*. OKI <https://ofi.oh.gov.hu/en/tudastar/nyitott-iskola-tanulo/elethossziglani-tanulas>
- Sipos, J. (2003). Tanulásfejlesztés és oktatáspolitikai. *A tanulás fejlesztése* 21-24. OKI. <https://ofi.oh.gov.hu/tanulasfejlesztes-es-oktataspolitika>
- Tseng, W.-T., Dörnyei, Z., & Schmitt, N. (2006). A new approach to assessing strategic learning: The case of self-regulation in vocabulary acquisition. *Applied Linguistics*, 27(1), 78-102. <https://doi.org/10.1093/applin/ami046>
- Ullman, M. T. (2001). A neural basis of lexicon and grammar in first and second language: The declarative/procedural model. *Bilingualism: Language and Cognition*, 4(1), 105-122. <https://doi.org/10.1017/S1366728901000220>

- Vámos, Á. (2000). A nemzeti kisebbségek oktatása. In G. Halász & J. Lannert (Eds.), *Jelentés a magyar közoktatásról 2000* (unspecified pages). OKI. ftp://ftp.oki.hu/jka2k_hatter/05_kisebb.pdf
- Weber-Fox, C., & Neville, H. (1999). Functional neural subsystems are differentially affected by delays in second language immersion: ERP and behavioral evidence in bilinguals. In D. Birdsong (Ed.), *Second language acquisition and the critical period hypothesis* (23-38). Erlbaum.
- Weinstein, C. E., & Mayer, R. E. (1986). The teaching of learning strategies. In M. C. Wittrock (Ed.), *Handbook of research on teaching* (3rd ed., 315-327). Macmillan.
- Wenden, A. L. (1991). *Learner strategies for learner autonomy: Planning and implementing learner training for language learners*. Prentice Hall.
- Zrinszky, L. (2007). *Tájékozódás, tanulás, tudás*. Urbis Könyvkiadó.

Dokumentumelemzés dokumentumai

- Nemzeti alaptanterv*. (2003). http://nefmi.gov.hu/letolt/kozokt/nat_070926.pdf
- Nemzeti alaptanterv*. (2007). <http://www.nefmi.gov.hu/kozoktatasi/tantervek/nemzeti-alaptanterv->
- Nemzeti alaptanterv*. (2012). *Magyar Közlöny*, 66, 10639–10847.
- Nemzeti alaptanterv*. (2020). *Magyar Közlöny*, 17, 290–446.
- Leitbild/Erb, M., Hock-Englander, I., Heltai-Panyik, E., Heves, F., Klein, Á., Knab, E., Jäger-Manz, M., Manz, A., Müller, M., Paul, R., Seiler, H. és Szauer, Á. (2010). Gyökerek és szárnyak: A magyar-német oktatási rendszer vezérelve. A Magyarországi Németek Országos Önkormányzata. <https://umz.hu/wp-content/uploads/2021/04/wuf-leitbildde.pdf>; [Oktatási stratégia | Ungarndeutsches Pädagogisches und Methodisches Zentrum](#)
- Leitsätze/Magyarországi Németek Országos Önkormányzata. (2011). *A magyarországi német nemzetiségi oktatási rendszer irányelvei és fejlesztési terve: Középtávú fejlesztési terv 2016-ig* (Leitsätze und mittelfristiger Entwicklungsplan für das ungarndeutsche Schulwesen. Mittelfristiger Entwicklungsplan bis 2016). <https://umz.hu/oktatasi-strategia/>
- Emberi Erőforrások Minisztériuma. (2013). *A nemzetiség óvodai nevelésének és a nemzetiség iskolai nevelés-oktatásának irányelve* (17/2013. (III. 1.) EMMI rendelet). [https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatasi/kerettanterv/nemzetisegi_iranyelvek/Nemzeti_segi_iranyelv_alt.docx](https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatasi/kerettanterv/nemzetisegi_iranyelvek/Nemzeti_segi_iranyelv_alt.docx;);
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1300017.EMM×hift=20170831&txtreferer=00000003.TXT>
- Reil, A., Flódung, M., & P. Zirnstein, I. (2015) *Bunte Welt.Bilder und Arbeitsbuch 1-2*. Műszaki Könyvkiadó
- Reil, A., Flódung, M., & P. Zirnstein, I. (2015) *Bunte Welt.Schreibheft 1-2*. Műszaki Könyvkiadó
- Flódung, M., & Mátyás, I. (2015) *Bunte Welt. Lesebuch 2*. Műszaki Könyvkiadó
- Flódung, M., & Mátyás, I. (2015) *Bunte Welt. Arbeitsheft 2*. Műszaki Könyvkiadó
- Kopp, G., Büttner, S., & Alberti, J. (2008). *Planetino 1: Deutsch für Kinder. Kursbuch*. Hueber.
- Kopp, G., Büttner, S., & Alberti, J. (2009). *Planetino 1: Deutsch für Kinder. Arbeitsbuch*. Hueber.
- Kopp, G., Büttner, S., & Alberti, J. (2009). *Planetino 1: Deutsch für Kinder. Lehrerhandbuch*. Hueber.
- Kopp, G., Büttner, S., & Alberti, J. (2009). *Planetino 2: Deutsch für Kinder. Kursbuch*. Hueber.
- Kopp, G., Büttner, S., & Alberti, J. (2010). *Planetino 2: Deutsch für Kinder. Arbeitsbuch*. Hueber.
- Kopp, G., Büttner, S., & Alberti, J. (2010). *Planetino 2: Deutsch für Kinder. Lehrerhandbuch*. Hueber.
- Kopp, G., Büttner, S., & Alberti, J. (2010). *Planetino 3: Deutsch für Kinder. Kursbuch*. Hueber.
- Kopp, G., Büttner, S., & Alberti, J. (2011). *Planetino 3: Deutsch für Kinder. Arbeitsbuch*. Hueber.
- Kopp, G., Büttner, S., & Alberti, J. (2011). *Planetino 3: Deutsch für Kinder. Lehrerhandbuch*. Hueber.

A szerzőnek a kutatási témához kapcsolódó publikációi

Könyvrészletek

Radvai, T. (2013). Az autonóm tanulásra nevelés az oktatás dokumentumaiban és a Pest megyei német nemzetiségi általános iskolák pedagógiai programjaiban. In V., Árva, É., Márkus (Eds.) *Education and/und Forschung II*. ELTE Eötvös Kiadó. 207-237. https://edit.elte.hu/xmlui/static/pdf-viewer-master/external/pdfjs-2.1.266-dist/web/viewer.html?file=https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/18280/Education_and_und...II_u.PDF?sequence=1&isAllowed=y

Radvai, T. (2008). Az autonóm tanulás: Egy szakirodalmi kutatás részlete. In É., Márkus (Ed.). „Tolle et lege”. *Születésnapi köszöntő kötet Bodó Sándornénak*. Trezor Kiadó. 65-76. <https://mek.oszk.hu/09100/09193/09193.pdf>

Radvai, T. (2005). Az autonóm tanulásra nevelés helye az általános iskolai idegennyelv-oktatásban. In E., Bodó (Ed.) „*Kulcs Európához*”: az idegen nyelvi és a német nemzetiségi képzés a tanítóképzés elmúlt 15 évében: az ELTE Tanító- és Óvóképző Főiskolai Kara Idegen Nyelvi és Irodalmi Tanszékén 2005. november 18-án megrendezett jubileumi ülés tanulmányai.: Trezor Kiadó. 165-172. <https://mek.oszk.hu/09100/09188/09188.pdf>

Radvai, T. (2004). Die Wege des autonomen Lernens im Kinderliteraturunterricht. In H., Stoyan, E., Vincze (Eds.) *Kinderliteratur im Fremdsprachenunterricht = Children's literature in language teaching*. Trezor Kiadó. 141-151. <https://mek.oszk.hu/09100/09192/index.phtml>

Folyóiratban megjelent tanulmány

Radvai, T. (2023). A kulturális érzékenyítés megjelenése a nemzetiségi oktatás dokumentumaiban és a Nemzeti alaptantervben – Szógyakorosság-elemzés. *Gyermeknevelés Tudományos Folyóirat* 11(1). 92-108. <https://doi.org/10.31074/gyntf.2023.1.92.108>

Konferenciaközlemények és konferenciaelőadások

Radvai, T.(2024). A házi feladat, mint az autonóm tanulóvá nevelés eszköze a digitális kutatócsoport felmérésének tükrében . *A tanító-, óvó- és a csecsemő- és kisgyermeknevelő képzés aktuális kérdései Magyarországon és a Kárpát-medencében II. nemzetközi konferencia.* ELTETÓK - KÓTE, Konferencia. 2024. október 18-19.

Radvai, T. (2024).Az általános iskolai nyelvtanítás digitális elemei *Kutatók Éjszakája.* ELTE TÓK. 2024.09.26.

Radvai, T. (2023).Zehn Jahre für den beruflichen Erfolg der frühen deutschen Sprachentwicklung. *Praxisbezogen und theoriebasiert. Deutsche Sprachförderung im Kindergarten und in der Primarstufe.* ELTE TÓK. 2023.05.19.,

Radvai, T. (2023). Az autonóm tanulásra nevelés lehetőségei a korai német nyelvi és nemzetiségi nevelésben. In É., Márkus, N., Gombos, L., Szabó, B., Svraka (Eds.).*A tanító-, óvó- és a csecsemő- és kisgyermeknevelő képzés aktuális kérdései Magyarországon és a Kárpát-medencében: nemzetközi tudományos konferencia.* : ELTE Tanító- és Óvóképző Kar 104-105.
<https://www.tok.elte.hu/dstore/document/3028/absztrakt.pdf>

Radvai, T. (2018). Bewegte Märchen im Deutschunterricht. In: Sz., Golyán,T., Lócsi (Eds.).*A mese interdiszciplináris megközelítései: Nemzetközi Tudományos Konferencia.* ELTE TÓK. p. 21.

Radvai, T. (2014)Korai önálló tanulóvá nevelés. *Kutatók éjszakája.* ELTE TÓK, 2014. szeptember 26.

Radvai, T. (2014).Autonóm tanulásra nevelés az oktatás dokumentumaiban és a Pest megyei német nemzetiségi általános iskolák pedagógiai programjában. *ELTE TÓK Idegen Nyelvi és Irodalmi Tanszék: Education and/und Forschung II. felolvasóülés,* : ELTE TÓK. 2014. február 17.

Radvai, T. (2014).*Selbstständiges Lernen und/oder Frontalunterricht als Mittel der Erziehung zum autonomen Lernen in der Unterstufe der ungarndeutschen Minderheitenschulen.* Universität Augsburg. 2014. július 21.,

Radvai, T. (2013).Az autonóm nyelvtanuló. *Magyar Tudomány Ünnepe*. ELTE TÓK. 2013. november 28.,

Radvai, T. (2010).Autonóm tanulásra nevelés a számok tükrében. ELTE TÓK *Tudományos Bizottság felolvasó ülése*. ELTE TÓK. 2010. november 25.

Radvai, T. (2010)."Nevetve németül" - korai nyelvtanulás 5 éves kortól. *Gyermekeink jövője kiállítás*. Budapest, Millenáris Fogadó.2010. május 15-16.

Radvai, T. (2009).Education to autonomous learning: Research of the educational programs of the schools for the German. Minority in the County Pest. In D., Hungler (Ed.) *Advantages and disadvantages in education: ISCE 2009: International Students' Conference on Education*. Magyar Pedagógiai Társaság Ifjúsági Kör. p. 69

Radvai, T. (2008).Autonóm tanulásra nevelés az 1-6. osztályban .*ELTE TÓK Tudományos Bizottság tudományos felolvasó ülése*, 2008. április 3.,

Radvai, T. (2008).Korai nyelvtanulás és autonóm tanulásra nevelés ."*Siítettett gyerekek*" *tudományos konferencia*, Nyugat-Magyarországi Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar Társadalomtudományi és Pszichológiai Intézete, Sopron.2008. szeptember 12.

Radvai, T. (2007).Autonóm tanulásra nevelés az 1-6. osztályban a német, mint anya- és idegen nyelv-tanításban. *Konferencia a Tudomány Napja alkalmából*. ELTE TÓK Idegen Nyelvi és Irodalmi Tanszék, 2007. november 14.,

Radvai, T. (2006).Autonóm tanulásra nevelés. *ELTE TÓK Tudományos Bizottsága rendezte, az ELTE TÓK Társadalomtudományi és az Idegen Nyelvi Tanszékek tudományos felolvasóülése.*, 2006. április 27.,

Radvai, T. (2001). Lernerautonomie im Sprachunterricht .*Internationale Konferenz, Goethe Institut, Institut Francais, British Council, Österreich Institut, Budapest*, 2001. 01.30.

Radvai, T. (2000). Autonomes Lernen. *Fortbildungsveranstaltung. Österreich Institut, Budapest*, 2000. február 05.

Publikációk társszerzőként a dolgozat témájában

Baloghné, Nagy G., Miskei-Szabó, R.; & Radvai, T. (2024). Die Rolle der Märchen im autonomen Fremdsprachenlernen. In G., Daróczy, K., Gaál-Horváth, A., Gönczöl, T., Lózsai, H., Merényi, Zs., Tóth, M. (Eds.) *Színes mesekincsünk*. ELTE TÓK Magyar Nyelvi és Irodalmi Tanszék, Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága. 203-222.

A szerzőnek a kutatási témához nem kapcsolódó publikációi

Könyvrészlet

Radvai, T. (2020). Reaktionen des ungarndeutschen Minderheiten- unterrichts auf die Herausforderungen des 21. Jahrhunderts. Fächerübergreifende Aspekte im DAM-Unterricht der Primarstufe. In Á., Klein, É., Márkus, J. Meier (Eds.) *Auf die Lehrenden kommt es an: Konferenz zum 200jährigen Jubiläum der deutschsprachigen Primarschullehrerbildung in Ungarn. (Beiträge zur Fachdidaktik 5)* Praesens Verlag. 126-141.

Radvai, T. (). Bewegte Kinderliteratur mit ungarndeutschen Spielliedern und Spielreimen In: Klein, Ágnes; Márkus, Éva (szerk.) *Ungarndeutsche Kinderliteratur in Theorie und Praxis: Didaktische Handreichung für Pädagog_innen zum Unterricht der ungarndeutschen Nationalitätenkinderliteratur im Kindergarten und in der Primarstufe* Pécsi Tudományegyetem. 29-42.

Radvai, T. (2016). Das „ungarn(deutsche)“ Schulwesen und die praktische Ausbildung von Minderheitenpädagogen an der ELTE TÓK Budapest. In: V., Ilse, I., Suresh, M., Winkler (szerk.) *Interkulturalität und Mehrsprachigkeit in den Schulen im Donauraum*. Frankfurt am Main, Peter Lang. 93-107.

Radvai, T. (2005). Ödipussi. Ein Film von Lorient (Vicco von Bülow), Deutschland 1987: Filmdidaktisierung für den Deutsch als Fremdsprache-Unterricht, 29 p. Österreich Institut, 2. kiadás, <https://silo.tips/download/dipussi-ein-film-von-loriot-vicco-von-blow-deutschland-1987>
<https://silo.tips/download/dipussi-ein-film-von-loriot-vicco-von-blow-deutschland-1987>

Radvai, T. (2003). Der schriftliche Unterrichtsentwurf. In E., Bodó, É., Márkus (szerk.) *Education and/und Forschung.: Tanulmányok az angol és német irodalom, valamint az alkalmazott nyelvészet területéről.*: Trezor Kiadó, 167-183.

Folyóiratcikk

Radvai, T. (2023). Cultural Awareness – Interkulturális érzékenyítés a német nemzetiségi óvodákban és a nemzetiségi iskolák alsó tagozatán.: Tíz éve a korai német nyelvi fejlesztés szakmai sikeréért (ELTE TÓK, 2022). MODERN NYELVOKTATÁS 29.: 1-2 202-204
<https://ojs.elte.hu/modernnyelvok/article/view/6396/4868>

Tankönyv, egyetemi jegyzet

Radvai, T. (2017). (szerk.) *Theoretische und praktische Tipps für den DaF-/DaZ-Unterricht in den Grundschulklassen 1-6. Elméleti és gyakorlati ötletek az általános iskola 1-6. osztálya számára a német, mint anya- és cél nyelv tanításához: NTK német műveltségterületi és nemzetiségi hallgatók számára* (főiskolai jegyzet) ELTE Eötvös Kiadó ISBN: [9789632848716](https://www.isbn-international.org/product/9789632848716)

Bodó, E., & Radvai, T. (szerk.) (2004). *13+1 Ideen zum DaF/DaZ-Unterricht mit kurzer theoretischer Einführung: NTK német műveltségterületi és nemzetiségi hallgatók számára. (főiskolai jegyzet)* ELTE Tanító- és Óvóképző Főiskolai Kar 239 p.

Társszerzőként könyvrészlet

Márkus, É., & Radvai, T. (2017). Die PädagogInnenausbildung für Kindergärten und Primarschulen der deutschen Minderheit in Ungarn an der ELTE TÓK. In H., Philipp, A., Ströbel, (szerk.) *Deutsch in Mittel-, Ost- und Südeuropa: Geschichtliche Grundlagen und aktuelle EEinbettung: Beiträge zur 2. Jahrestagung des Forschungszentrums Deutsch in Mittel-, Ost- und Südosteuropa.* Verlag Friedrich Pustet . 615-634.

Társszerzőként folyóirat közlemény

Baloghné Nagy, G., Miskei-Szabó, R., & Radvai, T. (2021). Erfahrungen mit dem Online-Unterricht während der Pandemie. Bericht der Fachgruppe Deutsch der Fakultät für Grundschul- und Kindergartenpädagogik der Eötvös-Loránd-Universität. *Gyermeknevelés Tudományos Folyóirat*, 9(2), 332–353. <https://doi.org/10.31074/gyntf.2021.2.332.353>

Márkus, É., & Radvai, T. (2017). Die PädagogInnenausbildung für Kindergärten und Primarschulen der deutschen Minderheit in Ungarn an der ELTE TÓK
DEUTSCHUNTERRICHT FÜR UNGARN 134-155.

Társszerzőként egyéb tudományos közlemény

Trentinné, Benkő É., & Radvai, T. (2015). *Országos szakmai ajánlás a tanítóképzés számára az élő idegen nyelv műveltségi területi és a nemzetiségi szakirányú tanítóképzéshez*, https://tamop2014.tok.elte.hu/dok/szakmai_anyagok/orszagos_ajanlasok/tanito/szakmai_ajanas_idegen_nyelv.pdf